

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ARTEFILETICKÝ PŘÍSTUP V MATEŘSKÉ ŠKOLE
SPECIÁLNÍ**

ARTEPHILETICAL APPROACH IN SPECIAL PRE-SCHOOL

Vedoucí bakalářské práce:

Autor bakalářské práce:

Mgr. Lucie Hajdušková Ph.D

Bc. Barbora Jungmannová

Studijní obor: speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

Praha 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím materiálů uvedených v seznamu literatury.

V Praze dne2011

Podpis

Ráda bych poděkovala Mgr. Lucii Hajduškové Ph.D. za odborné a velmi vstřícné vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji všem kolegům v MŠ speciální Sluníčko za podporu, spolupráci a toleranci mých projektů; děkuji také paní ředitelce Jiřině Sixtové a respondentům dotazníkového šetření z řad pedagogů. V neposlední řadě patří díky mým nejbližším, kteří mi jsou oporou.

Anotace

Práce pojednává o využití artefiletiky v předškolním vzdělávání dětí se speciálními potřebami. Teoretická část studuje pozadí pedagogické práce v mateřské škole speciální, posuzuje nedostatky kurikulárních dokumentů pro speciální školy v předešlých obdobích. Praktická část práce sleduje aplikaci artefiletického projektu v běžné výuce i v rámci odpolední zájmové činnosti. Projekt poukazuje na vliv barev na psychiku dítěte. Na příkladu tohoto projektu demonstrují, že je artefiletika vhodným a efektivním doplňkem práce v heterogenní skupině pro všestranný rozvoj dětí s různými handicapami.

Abstract

The work deals with the topic of artepfiletics utilization in special pre-school education. Its theoretical part examines the background of educational work in special pre-schools, and determines imperfections of the former as well as recent curricula at special education institutions. The practical part focuses on realization of artepfiletical project both in common educational plan and afternoon voluntarily activities. The project examines the influence of colours on children's psyche and demonstrates that artepfiletics is an appropriate and efficacious complement of work in a heterogeneous group for all-round evolution of children with various handicaps.

Klíčová slova

Artefiletika; arteterapie; muzikoterapie; prožívání barev; speciální pedagogika, mateřská škola speciální

Keywords

Artepfiletics; Arts Therapy; Music Therapy; Experiencing Colours; Special Education; Special Education Pre-school

OBSAH

1. Úvod a cíle.....	7
2. Teoretická část.....	9
2.1 Vymezení pojmů a vývoj metodických základů pedagogické činnosti v MŠ speciální.....	9
2.1.1 Speciální pedagogika v předškolním vzdělávání – vývoj kurikulárních dokumentů.....	9
2.1.2 Artefiletika.....	12
2.1.3 Arteterapie.....	13
2.1.4 Muzikoterapie.....	14
2.2 Shrnutí a protínání cílů.....	15
2.3 Dotazníkové šetření: Výtvarná výchova v současné MŠ.....	17
2.4 Artefiletika zblízka	21
2.5 Barva – hlavní téma projektu.....	27
3. Praktická část.....	30
3.1 Artefiletika v MŠ speciální Sluníčko.....	30
3.2 První skupina - „Berušky“	31
3.3. Druhá skupina – „Pohádka“	32
3.4 Projekt „Prožívání barev“ ve třídě Berušek – mladší děti.....	33
3.4.1 „Červená“	33
3.4.2 „Modrá“	37
3.4.3 „Zelená“	42

3.4.4 „Žlutá“	46
3.5 Projekt „Prožívání barev“ ve třídě Berušek – starší děti.....	51
3.5.1 „Červená“	51
3.5.2 „Modrá“	55
3.5.3 „Zelená“	59
3.5.4 „Žlutá“	62
4. Závěr.....	67
5. Literatura a informační zdroje.....	69
Přílohy	

1. ÚVOD A CÍLE

Ve své bakalářské práci zjišťuji rozsah možností pro využití artefiletických metod v předškolním vzdělávání a výchově dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Cílem práce je realizace projektu „Prožívání barev“ ve dvou skupinách v MŠ. Předmětem mého zkoumání skrze tento projekt je komplexní soubor reakcí dětí na intenzivní kontakt s určitou barvou. Mou snahou je zachytit případné odlišnosti ve výsledcích obdobné práce se dvěma rozdílnými skupinami dětí a na jejich základě usuzovat na vhodnost metodických postupů. Hlavní pozornost přitom bude věnována vlivu artefiletických cvičení na rozvoj osobnosti dětí.

V teoretické části je nastíněno pozadí esteticko-výchovné pedagogické práce v MŠ speciální. Současně ve stručnosti rekapituluji vývoj českých kurikulárních dokumentů na základě sebraných výpovědí a dostupné literatury. Vysvětluji pojem artefiletika, stručně též arteterapie a muzikoterapie. Z výsledků dotazníkového šetření interpretuji míru aplikace artefiletických postupů a povědomí o nich v řadách předškolních pedagogů v různých typech škol. Pokusím se přehledně shrnout, ve kterých bodech se umělecké terapie a artefiletika protínají. Používám těchto výzkumných nástrojů: řízený rozhovor, dotazníkové šetření, studium odborné literatury.

V praktické části dokumentuji projekt „Prožívání barev“ realizovaný v Mateřské škole speciální Sluníčko v Praze 5. V tomto zařízení je mi umožněno artefiletické techniky praktikovat jak v rámci běžné výchovy, tak mimo ni v zájmovém kroužku. Popisuji své zkušenosti s dětmi, které se programu účastnily. Při jeho vedení jsem používala metodu praktických cvičení se zúčastněným pozorováním, díky kterému jsem měla možnost sledovat spontánní reakce účastníků. Z tohoto pozorování a následných reflektivních rozhovorů vyhotovuji záznam jejich pocitů a prožitků.

V závěru práce uvádím výčet poznaných světlých stránek a naopak úskalí artefiletické činnosti, uvádím doporučení pro budoucí vedoucí artefiletické skupiny, vyhodnocuji výsledky práce.

Cíle:

1. Prohloubení zkušeností v oboru artefiletiky
2. Realizace projektu „Prožívání barev“ v MŠ speciální, komplexní rozvoj dětí
3. Nalezení podnětů pro metodiku budoucích programů
4. Zprostředkování poznatků o artefiletice pedagogům

Úkoly:

1. Průzkum pozadí a obzorů současné artefiletiky v ČR
2. Zhodnocení projektu „Prožívání barev“
3. Přičinění se o odbourávání bloků z výtvarného projevu, fyzického kontaktu, aj.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Vymezení pojmů a vývoj metodických základů pedagogické činnosti v MŠ speciální

2.1.1 Speciální pedagogika v předškolním vzdělávání – vývoj kurikulárních dokumentů

„Speciální pedagogika je pedagogická disciplína orientovaná v první řadě na výchovu a vzdělávání zdravotně a sociálně znevýhodněných osob. Zabývá se rovněž pracovními a společenskými možnostmi těchto jedinců, které označujeme jako osoby s postižením, handicapem (znevýhodnění). V oblasti školního a předškolního vzdělávání se vžil pojem ”dítě se speciálními vzdělávacími potřebami”. Speciální pedagogika jako vědecká disciplína studuje „zákonitosti speciální výchovy a vzdělávání jedince, který z důvodu znevýhodnění vyžaduje při vzdělávání speciálně pedagogický přístup, podporu při pracovním a společenském uplatnění.“¹

Smyslem této kapitoly je podat stručný přehled o tom, jak se vyvíjely metodické podklady pro speciální školství od vzniku od jeho počátků po současnost. Zjišťovala jsem, podle jakých osnov a kurikulárních dokumentů se pracovalo ve speciálních, pomocných a zvláštních MŠ před rokem 1989 a po něm. Cílem bylo nalézt údaje o směrnících zaměřených přímo na vzdělávání dětí se znevýhodněním. Použila jsem metody krátkého rozhovoru a elektronické korespondence s řediteli nebo pedagogy s dlouholetou praxí. Kladla jsem dotazy, z jakých pramenů ve svém dřívějším pedagogickém působení čerpali inspiraci, ze kterých právních předpisů vycházeli apod. Následující stať vyhodnocuje a kompiluje takto sebraná tvrzení se snahou o objektivitu.

¹ cit. PIPEKOVÁ, J. a kol.. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno : Paido, 1998. s. 18.

Počátky vývoje kurikulárních dokumentů pro předškolní vzdělávání sledujeme již od poloviny 19. století. Mezi první řadíme program Školka od J. V. Svobody. V roce 1869 vzniká první MŠ u nás a školský zákon, který nařizuje povinnou školní docházku. Dále za zmínku stojí Výchovný program mateřských škol I. Jadrníkové 1927 a Modelové výchovné osnovy pro mateřské školy hlavního města Prahy z roku 1938 od autorky M. Bartuškové. V roce 1948 přišla transformace školství zaměřená na jednotu školství, ideologickou kolektivní výchovu a popření individualismu, byl vydán a plošně rozšířen Pracovní program pro mateřské školy. Tímto směrem byly orientovány všechny další obdobné publikace až do roku 1984, kdy vzniká konečná verze Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy, k němu později přibývaly metodické příručky a časové tematické plány. Socialistický režim před lidmi s handicapem „zavíral oči i dveře“. Z tohoto důvodu zde byl v tomto období počet speciálních škol minimální.

Respondenti se shodují v tom, že do roku 1989 u nás speciální MŠ pro SP, ZP a TP postrádaly vlastní osnovy. Vztahovaly se na ně osnovy běžných MŠ, které si samy upravovaly pro potřeby konkrétního postižení i individuálních diagnóz. Oproti tomu pro MŠ Zvláštní a Pomocné (MP) byly Výzkumným ústavem pedagogickým zpracovány osnovy vlastní.

Po roce 1989 se začaly objevovat rozličné koncepce, snahy umožnit či rozvinout vzdělávání a právě lidem se širokou škálou postižení. Takové vzdělání však postrádalo jednotný systém, z dnešního pohledu působilo chaotickým dojmem, v každé škole se aplikovaly jiné metody. Stále se pracovalo na základě značně starých metodických dokumentů (Program výchovné práce atd.) v kombinaci s novými inspiracemi (Začít spolu, Zdravá mateřská škola, Montessori a Waldorfské směry). Přesto spatřujeme zřetelný přínos v obsahové části vzdělávání, byl vystřídán předmětový model modelem osobnostním. S tímto okamžikem přichází zlom v přístupu k dětem s postižením směrem k humanizaci.

Toto desetileté období jakéhosi „bezvládí“ ukončilo zavedení RVP za jehož vytvořením stojí VÚP s kolektivem autorů (Ph.Dr. K. Smolíková, Doc. Ph.Dr. E. Opravilová, CSc. Ph.Dr. M. Havlíňová, CSc., PaedDr. A. Bláhová, Mgr. V. Krejčová, Ph. D.) Od 1. 3. 2005 do současnosti je pro vzdělávání dětí v běžných školách i dětí se

speciálními vzdělávacími potřebami závazný RVP PV, neboli rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Tomu podléhá ŠVP – školní vzdělávací program, který vydává ředitel školy. Z něj by měl vycházet TVP – třídní vzdělávací program sestavovaný oběma třídními pedagogy na základech individuálních potřeb a schopností třídy.

RVP zahrnuje tyto vzdělávací oblasti:

- I. Dítě a tělo
- II. Dítě a jeho psychika
- III. Dítě a ten druhý
- IV. Dítě a společnost
- V. Dítě a svět

Základní podmínky pro předškolní vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných jsou legislativně stanoveny, konkrétně školským zákonem č. 561/ 2004 Sb., vyhláškou č. 73/ 2005 Sb. Nabízí se dvě možnosti vzdělávání těchto dětí : integrativní a speciální. Každá škola si může upravit podmínky ve svém ŠVP. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami se vzdělávají s podporou IVP – individuálního vzdělávacího plánu, na jehož vytváření se podílí pedagog, SPC a konzultuje se s rodiči. Speciální školství poskytuje pomocí kompenzačních pomůcek,

didaktických materiálů, rehabilitací a speciálních podpůrných prostředků dětem se znevýhodněním, možnost plnohodnotně se vzdělávat. Trendem poslední doby je využívání různých druhů terapií a zařazování jejich prvků do běžné výuky. Mezi nejčastěji praktikované patří: arteterapie, muzikoterapie, taneční terapie, dramaterapie, artefiletika, canisterapie, hipoterapie aj.

Výčet respondentů průzkumu:

PaedDr. Iva Rezková, ředitelka MŠ a ZŠ pro děti s vadami sluchu, Praha 2, Ječná

Bc. Dana Jungová, praxe ze speciálního školství po roce 1989, MŠ speciální Sevřená, Praha 4

Mgr. Jiřina Sixtová, MŠ speciální Sluníčko, Praha 5, ve speciální školství od roku 1997

Mgr. Svatošová, SPC Trávníčkova při ZŠ praktické a speciální, Praha 13

Marie Horázná, ředitelka SPC Štřbrova, Praha 8

2.1.2 Artefiletika

Artefiletika je koncepce vzdělávání, která s důrazem na zážitek, svobodné vyjádření a sebereflexi uplatňuje uměleckou tvorbu a umělecké vnímání jako prostředek poznání. Na pojem umění zde není kladen žádný požadavek kvality z pohledu kulturní společnosti, vztahuje se na veškeré tvůrčí umělecké činnosti obyčejného člověka. Svým integrujícím přístupem ke každému z druhů uměleckého projevu (vizuální umění, hudba, drama, apod.) přesahuje zaměření arteterapie v užším slova smyslu, na jejichž poznacích staví. Myšlenky H. Broudyho a jeho pojem „filetický přístup“ („philetic approach“), odkazující na činnost helénské učenice a umělce Filéty z Kótu, se staly pramenem inspirace doc. Slavíkovi, který u nás pojem artefiletika zavádí. Řeč je tehdy o takovém přístupu, který sdružuje zájem o intelektuální rozvoj se zájmem o rozvoj emocionální a sociální (Slavíková et al., 2007) a využívá zpětného zhodnocení prožitků žáka.

Metodicky se artefiletika opírá o dva základní koncepty: výrazová hra a reflektivní dialog. Jakýmsi médiem mezi nimi je potom individuální prožitek.

Výrazovou hrou se stává taková činnost (výtvarná tvorba, dramatizace, animace hudebního díla apod.):

- která je motivována a tematicky podložena souvislostmi či příběhem, jenž nastínil vedoucí pedagog,
- ve které je účastníku záměrně ponechána svoboda vyjádření (v rámci zvolené metody)
- a při níž je věnována pozornost jeho autentickému prožitku.

Reflektivní dialog je rozhovor, ve kterém mají účastníci prostor k vyjádření a zhodnocení prožitků a zkušeností z výrazové hry.²

Přes mnoho styčných bodů s arteterapií není artefiletika zaměřena léčebně. Pomocí komplexního rozvíjení osobnosti přesto působí preventivně nejen v oblasti psychosociálních poruch. Mezi mnohými z dalších cílů artefiletických programů lze zdůraznit poznávání sebe samého a okolního světa na hlubší úrovni, posílení neverbálně komunikačních dovedností a kreativity, schopnosti prožitku, abstraktního myšlení, imaginace a smyslu pro symboliku a v neposlední řadě rozvoj výtvarného myšlení a zájmu o umění (Slavík, 1997).

V knize Výtvarné čarování doc. Slavíková a kolektiv uvádějí „cílem artefiletiky je výchovně zhodnotit výtvarnou aktivitu jako symbolického prostředníka mezi niterným světem dítěte a světem lidské kultury nebo přírody.“

2.1.3 Arteterapie

Arteterapie je speciální léčebná činnost uplatňující potenciál umělecké tvorby jako formy komunikace a seberealizace způsobem pomáhajícím člověku. V širším významu bývá nahrazována pojmem expresivní terapie nebo terapie uměním. Lze ji též považovat za formu psychoterapie zejména tehdy, pokud ji nahlížíme v kontextu jejího vývoje jako odborné disciplíny. Před sto lety bychom se s ní setkali spíše jako

² SLAVÍK, J. Od výrazu k dialogu ve výchově: Artefiletika, Praha, : Karolinum, 1997.

s doplňkovým nástrojem diagnostiky psychických obtíží a poruch a zatímco přibližně od poloviny 20. století je častěji zařazována do metod komplexní terapeutické péče psychiatrů a psychoterapeutů v ČR, v 80. letech se jádro její oblíbenosti přesouvá do řad pedagogů, případně i výtvarných umělců.

„Výtvarné techniky se využívají proto, aby klientům usnadnily sdělení jejich pocitů, což je důležité pro terapeuta, kterému tyto techniky umožňují rozpoznat některé jinak těžko přístupné osobnostní rysy klientů. Během výtvarné tvorby totiž dochází k mimovolnému slučování klientových vědomých a nevědomých tendencí, k restrukturalizaci osobnosti, nebo alespoň k nápravě potíží.“³

Právě výtvarné umění je základním kamenem arteterapie v užším slova smyslu – „výtvarná arteterapie“ (Jebavá, 1997), jak ji dnes chápeme nejčastěji a jak ji rovněž budu nahlížet v této práci. Druhým základním kamenem je pak svobodný proces tvorby, sebevyjádření klienta pomocí výtvarných technik za asistence odborného terapeuta, který poskytuje podněty spíše než vedení. Objektem terapeutova zájmu tedy není výsledné dílo, nýbrž děje odehrávající se v klientovi v průběhu cesty k němu. Arteterapie se, podobně jako jiné umělecké kreativní terapie (Art Creative Therapies), opírá o přesvědčení, že právě skrze tvořivost a umění lze často komunikovat lépe než slovy a pomoci člověku prožívat život plněji a zdravěji, zejména pak člověku s postižením. J. Jebavá zmiňuje, že „arteterapie umožňuje handicapovanému jedinci dosáhnout vnitřní relaxace, podporuje emoční vývoj, zbavuje interpsychických tenzí, podporuje interpersonální vztahy apod.“⁴

2.1.4 Muzikoterapie

V kontextu výše uvedených definic arteterapie lze snáze vysvětlit i obor muzikoterapie. Obě disciplíny se často blízce setkávají v oblasti cílů, hlavní odlišnost jejich podstaty spočívá v druhu využitých postupů. Tak, jako arteterapie staví na

³ MATOUŠEK, O. Potřebujete psychoterapii?.. Praha, : Portál, 1995. s. 35 (zkráceno).

⁴ JEBAVÁ, J. Úvod do arteterapie. Praha : Karolinum 1997, s. 5 (zkráceno)

prostředcích výtvarného umění, muzikoterapie své cíle sleduje využíváním hudebních prvků k podpoře klientova duševního zdraví.

Muzikoterapie je dle obecně přijímaných definic proces interakce terapeuta s klientem s cílem podpořit duševní pohodu klienta prostřednictvím hudebního zážitku a vztahů, které se na jeho základě utváří (Bruscio, 1989). Těmito vztahy můžeme rozumět libovolné dynamické vztahy mezi klientem, hudbou a terapeutem, včetně např. vztahů intrapersonálních (vztahů různých složek klientovy osobnosti) a hudebních.

Zároveň je třeba akceptovat skutečnost, že pojem muzikoterapie nabývá i dalších, více či méně odlišných identit (vědecký obor, psychoterapeutická metoda, profese) a pohybuje se na rozhraní mnoha různých oborů, jejichž poznatky integruje (psychologie, pedagogika, neurologie, paliativní péče apod.) (Kantor et al., 2009).

Jedno ze základních dělení metod muzikoterapie rozlišuje muzikoterapii receptivní a aktivní. V prvním případě je klient vystaven působení hudby bez své účasti, zatímco v případě druhém je sám spoluvůrcem, zdrojem hudební intervence, interaguje s hudbou a terapeutem. V obou případech se vystavuje hudebnímu procesu takovým způsobem, který přináší potenciál nehudebních změn. „Jejich účelem může být rozvinutí komunikace, vztahů, učení, sebevyjádření a tedy rozvinutí potenciálu dosáhnout lepší intrapersonální či interpersonální integrace“⁵

2.2 Shrnutí a protínání cílů

Zmíněné disciplíny, artefietiku, arteterapii a muzikoterapii, spojuje princip uplatnění umění k rozvoji jedince. Speciálnímu pedagogovi každá z nich nabízí efektivní nástroj, jak pomoci svým žákům, což zcela odpovídá jeho primárnímu poslání. Protínají se také značnou měrou v oblasti cílů – společně usilují o posílení obecné kompetence a vnitřní harmonie osobnosti. Vedou při tom člověka k sebepoznání nejen skrze společnou reflexi.

⁵ KANTOR, J., LIPSKÝ, M., WEBER, J. a kol. Základy muzikoterapie. Praha : Portál, 2009.

Artefiletika mezi nimi vyniká v několika pozitivních ohledech. Zatímco obě zmíněné formy umělecké terapie již ze své podstaty předpokládají přítomnost určitého neduhu, praktikant artefiletiky nepotřebuje na klienta a priori nazírat diagnostickým okem lékaře. Artefiletický vztah by tedy, zdá se, měl nabízet zázemí vynikající vzájemností, respektem a přitom s potenciálem kvalifikovaně vést k rozvoji osobnosti. Pochopitelně, totéž je možné i ve vztahu terapeut-klient – důvěrnost, empatie a komunikace jsou nedílnými hodnotami a další styčnou plochou všech zmíněných disciplín. Díky nevyhraněnosti artefiletiky vůči jednomu uměleckému žánru má pedagog i klient k dispozici obzvláště bohatou škálu prostředků vyjádření, čehož lze využít pro vhodné sestavení individuálních strategií artefiletické péče.

Všechny tři disciplíny se obzvláště hodí při práci s klientem, který z libovolných příčin zaostává ve schopnosti verbální komunikace, neboť skýtají pomoc na cestě k sebevyjádření, a to cestou umění. Umělecká exprese, jeden z bazálních konceptů expresivních terapií, je ceněna pro skutečnost, že vyvstává velkou měrou z instinktivního základu a odráží tedy nejen momentální psychické rozpoložení aktéra, ale i jeho osobnostní rysy. Proto v sobě nese potenciál zajímavých poznatků a podněty k osobnímu rozvoji, právě i z toho důvodu, že méně podléhá uvědomění a racionální formulaci. Ovšem, toto poznání a posudek, na nějž je kladen požadavek pravdivosti a objektivity, není nezbytnou podmínkou pro to, abychom dosáhli zlepšení či rozvoje duševních kvalit klienta. Již sama účast – svobodná tvorba a uplatnění individuálního cítění - pomáhají překonat vnitřní konflikty a podpořit duševní rovnováhu.

Za jeden z nejcennějších aspektů práce s artefiletickými, arteterapeutickými i muzikoterapeutickými postupy považují skutečnost, že podporují obecnou vnímavost člověka. Právě ta je dle mého názoru nepostradatelnou výbavou a předpokladem pro kvalitní život.

2.3 Dotazníkové šetření: Výtvarná výchova v současné MŠ

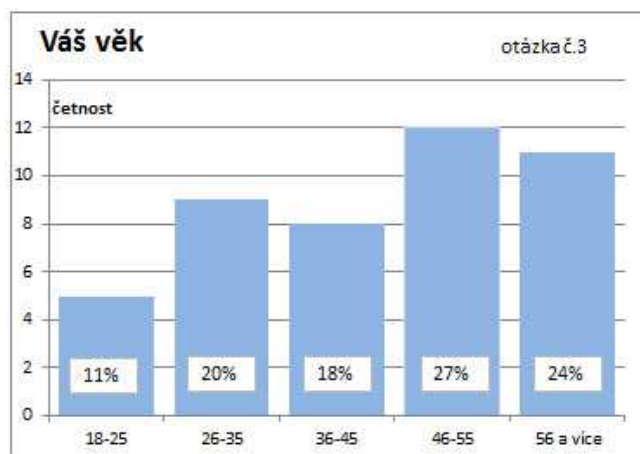
Za účelem průzkumu veřejného povědomí o artefiletice v předškolních zařízeních jsem uskutečnila dotazníkové šetření. Mým cílem bylo zjištění, zda a jakou měrou jsou artefiletické metody zastoupeny ve výtvarné výchově. Respondenty průzkumu byli pedagogové v různých typech mateřských škol (speciální, běžná, soukromá aj.). Dotazník celkem vyplnilo 45 respondentů. Výsledek šetření uvádím v případě uzavřených otázek souhrnnou formou grafů, v případě otázek otevřených pak plným výčtem odpovědí.

V otázce č.1 respondenti dotazníku uvedli, v jakém typu předškolního vzdělávacího zařízení působí. Výsledný poměr zaměstnanců běžných (státních i soukromých) MŠ a zaměstnanců MŠ speciálních, se speciálními třídami či SPC, byl překvapivě vyrovnaný. Jediný respondent působí v zařízení s výukou Montessori.

Otevřenou otázku č. 2. „Kde hledáte náměty, inspiraci, vodítka (literatura, www, semináře, ...)“ respondenti v některých případech zodpovídali obširným výčtem nejčastějších pramenných zdrojů. Zájmem této práce není tento výčet publikovat v jeho celistvosti. Až na výjimky každý z respondentů uvedl nějaký z externích zdrojů mimo vlastní nápady. Mezi konkrétními údaji vynikají internetové portály i-creative.cz a předškoláci.cz, dále brožury edice TOOP, monografie nakladatelství Portál stejně jako semináře, jmenovitě pak publikace J. Slavíka, D. Šottnerové a V Slavíkové. Za citaci stojí tato odpověď:

„Především z přírody, roční doby, aktuálního počasí a kalendářních svátků v průběhu roku. Výbornou inspiraci představují děti samy, jejich postřehy, poznámky a nápady. Dalším zdrojem je kolegyně, která studuje arteterapii a pak různé časopisy (Informatorium, Sluníčko, Pastelka aj.), či televizní programy.“

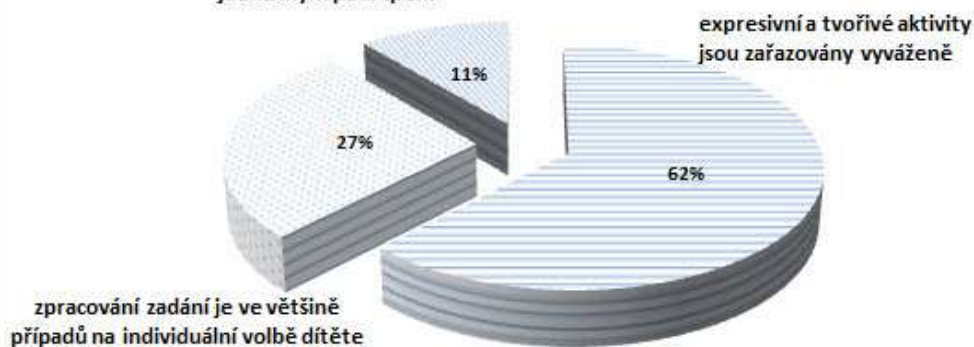
Odpovědi na uzavřené otázky 3-8 (výběr z daných možností) jsou pro přehlednost zachyceny v grafech:

Volíte často takovou výtvarnou činnost, která dává dítěti prostor k sebevyjádření a tvořivosti?

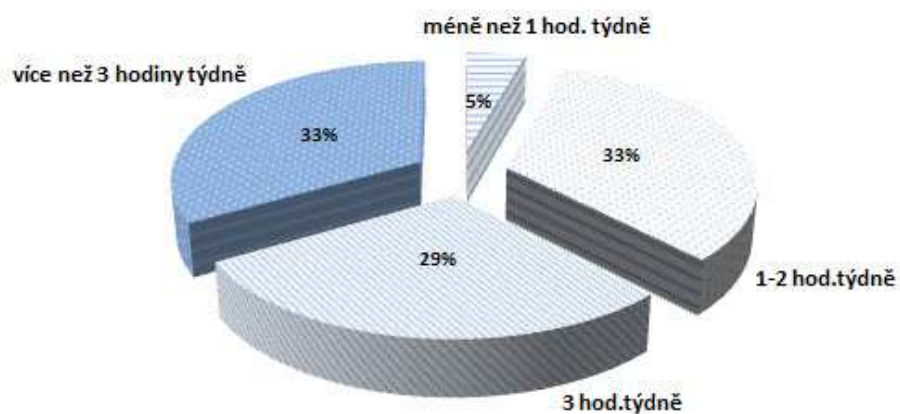
otázka č.5

většinou jde o úlohy jednotně zadáním, s jednotným postupem

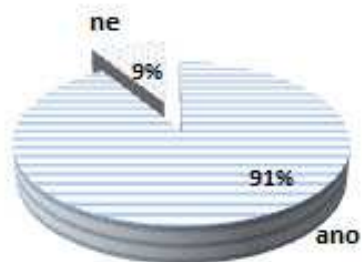
Jakou měrou jsou při Vaší práci s dětmi zastoupeny výtvarné aktivity?

otázka č.4

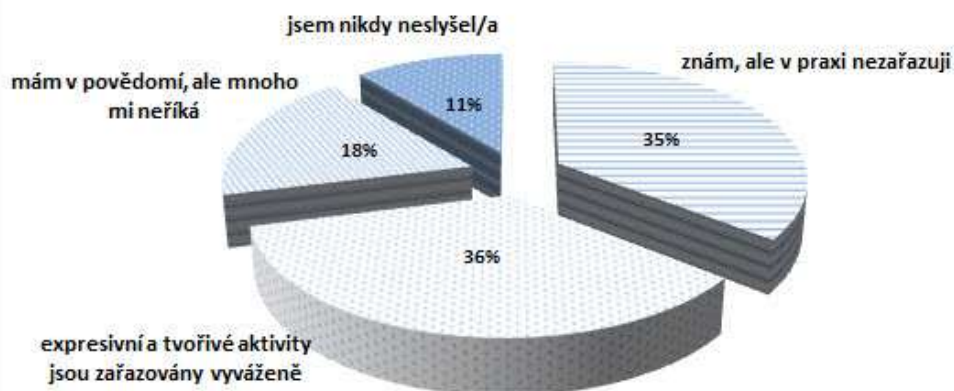
Zařazujete výtvarné expresivně-tvořivostní aktivity do třídního vzdělávacího plánu?

otázka č.7

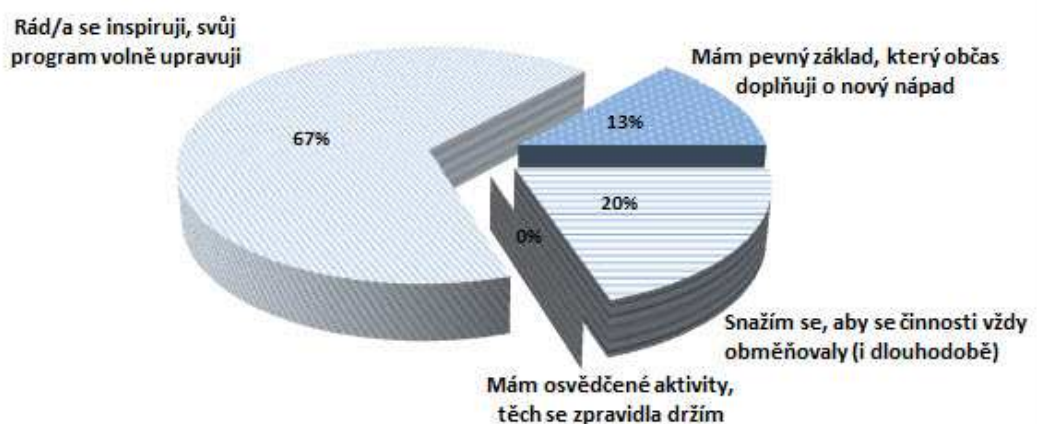
Pojem "artefiletika"

otázka č.6

Která z vět nejvíce vystihuje způsob Vaší přípravy výtvarné výchovy?

otázka č.8

Otázka č. 9 „Pokud artefietiku používáte, prosím o stručné zhodnocení kladů a záporů, jak se osvědčila“ opět ve většině případů (které vyhovují podmínce) vyvolala obsáhlé odpovědi. Všeobecně byla artefietika hodnocena jako přínosná metoda a ceněna zejména pro tyto atributy: efektivita, nástroj uklidnění, osvěžení, oživení programu, motivace. Z nejzajímavějších odpovědí opět vybírám jednu (zkráceno):

„Děti předškolního věku velmi kladně přijímají pochvalu vlastních prací a rády někdy i necitelně hovoří o práci kamaráda, těžko snáší vlastní neúspěch a kritiku. Je velmi důležité ze strany pedagoga vést děti k hodnocení vlastní práce a práce druhých, hovořit o pocitech ve skupině je pro ně velmi náročné a chce to volbu takového přístupu k dítěti, aby mělo samo potřebu o svém výtvarném projevu hovořit. Problém ve využití artefietiky vidím na jedné straně v MŠ – stereotyp, málo financí, neochota ze strany personálu – úklid, ně vždy pochopení kolegyň, velký počet dětí na jednoho pedagoga, prostory nevhodné (málo místa), málo využití netradičních materiálů, manufaktura výrobků – tlak od vedení na dárečky atd. Na druhé straně v rodině, nepodnětné prostředí, mnoho techniky, málo prožitků z přírody, počítače, televize, nedostatek času rodičů na opravdové hraní s dětmi, chybí výtvarné hrátky a manuální práce dětí v rodině. Dítě, které se vyvíjí směrem k umění, je sociálně citlivější a je zdatnější vůči vlivům dnešní společnosti.“

2.4 Artefiletika zblízka

V této kapitole, která vychází z mé práce⁶, poskytnu vhled do pozadí artefiletiky, popisují zde základní prvky koncepce, metody a techniky v jejím obsahu používané.

Uspořádání artefiletické skupiny

Základním uspořádáním artefiletické skupiny je kruh. Symbolizuje rovnost mezi lidmi, jasně vymezuje hranice reálného světa venku a svět výrazové hry uvnitř, přispívá k uvědomování si sounáležitosti k nějaké komunitě, podporuje možnost očního kontaktu, apod.

Vedoucí artefiletické skupiny by se měl účastnit kruhového sezení, protože se tak více začleňuje do skupiny, získává důvěru ostatních a současně demonstruje, že patří mezi ně. Tím se následně stírá odstup mezi vedením a účastníky.

Kruh se používá na začátek artefiletické hodiny, kdy jsou zadány pokyny k artefiletickému cvičení a probíhá motivace. V průběhu výrazové hry se kruh může porušit, ale poslední část hodiny, reflektivní dialog, probíhá v kruhu vždy.

Artefiletická skupina by měla mít 12-15 účastníků jako u arteterapeutických skupin. To umožňuje jednotlivým členům rozvíjet nejen vlastní individualitu, ale také sociální role a vztahy. Na druhou stranu by skupina neměla být větší proto, aby vznikla dostatečná důvěra k ostatním členům skupiny a aby se členi navzájem dobře znali. Vedoucí také může při takovém počtu se skupinou lépe pracovat. V případě větší skupiny (kupř. třída MŠ či ZŠ) se doporučuje rozdělit ji do několika dílčích ustálených skupin, které pracují odděleně na stejné práci a do komunity se spojují až na reflektivní dialog.

Průběh artefiletické hodiny

Průběh artefiletické hodiny se skládá podle Slavíkové a kol. z několika fází:

⁶ JUNGMANNOVÁ, B. Aplikace metod artefiletiky na sociální skupiny v různých zařízeních a institucích. Praha, 2008. Bakalářská práce na UK v Praze. Husitská teologická fakulta.

- Uvítání a rozehrávací hry
- Ztišení
- Motivační vstup (pohádka, příběh, oživení vzpomínek...)
- Výrazová hra
- Reflektivní dialog
- Závěrečný rituál a rozloučení⁷

Reflektivní dialog

Dialog je jedním ze základních složek artefiletiky. Jde o rozhovor mezi vedoucím skupiny a jejími členy o jejich pocitech a zážitcích z tvořivé činnosti. Má následovat hned po výrazové výtvarné hře a má mu být věnována patřičná pozornost. Termín reflektivní dialog vyjadřuje skutečnost, že rozhovor mezi vedoucím artefiletické skupiny a jejími členy souvisí s prožíváním předchozích situací (reflektovat, z lat. = uvažovat o tom, co bylo učiněno). Reflexe v artefiletice se skládá z estetického a uměleckého zážitku a z psychických a sociálních okolností. Smyslem takové reflexe není přímo hodnocení výtvarného díla, ale spíše jde o proces sebeuvědomování a poznávání sama sebe prostřednictvím vhledu do uzavřeného nitra. Výsledkem má být objektivní náhled na vlastní prožitky, pocity a zkušenosti, jejich pojmenování a uvědomování si symboliky nevědomí.

Rozhovor může mít buď volnější charakter, kdy se klade větší důraz na spontánní výpovědi členů skupiny, nebo může mít vedoucí artefiletické skupiny určitý plán dialogu, který má vést k jistému- cíli. Proto vedoucí následně pokládá členům předem určené otázky k zamyšlení.

Slavíková a kol. nacházejí v reflektivním dialogu následující cíle:

1. „poskytnout příležitost k výpovědi o pocitech a dojmech, které provázely výrazovou hru;

⁷ SLAVÍKOVÁ, V. – SLAVÍK, J. – HAZUKOVÁ, H. Výtvarné čarování.,Praha : UK v Praze, Pedagogická fakulta. 2003, s. 165.

2. najít slova nebo jiné výrazy pro ty symboly vytvořené výrazovou hrou, které se mě osobně dotýkají;
3. ujasnit si svůj pohled na zážitky z výrazové hry a srovnat jej s pohledy ostatních jejích účastníků;
4. uvědomit si rozdíly a shody v zážitcích mezi různými lidmi;
5. hledat plodné souvislosti mezi projevy mé vlastní výrazové hry a uměleckými projevy;
6. řešit případné vnější nebo vnitřní nezdary a nepohody, které vznikly v průběhu výrazové hry, ale také se podělit s ostatními o radost z vydařeného díla;
7. vyzkoušet varianty těch momentů výrazové hry, které jsou pociťovány jako málo uspokojivé nebo málo završené“.⁸

Reflektivní dialog se odehrává v komunitním kruhu po ukončení výtvarné činnosti. Hotové práce jsou rozprostřeny v centru kruhu. Diskuse se zúčastní každý, kdo má zájem vypovídat, nikoho nelze do reflexe nutit.

Práce lze vystavit najednou a společně si pak všimnout detailů, porovnávat jednotlivá díla, apod., nebo postupně po sobě (v kruhu) posuzovat jednotlivé kresby, přičemž se všichni členové skupiny vyjadřují ke svým výtvorům. Po skončení reflektivního dialogu je nutno vše shrnout, utvořit závěry, povšimnout si kladů i úskalí daného úkolu.

Osobnost vedoucího (učitele) artefiletické skupiny

Práce artefiletika spočívá v individuálním přístupu při vedení skupiny, ve vytváření příznivých podmínek pro tvořivou činnost, pro komunikaci, pro závěrečný dialog a sociální klima ve skupině. Dále sem patří schopnost sofistikovaně hodnotit, řešit a reagovat na vzniklé situace a konflikty, chápat a soucítit s ostatními.

Velmi důležité jsou jeho osobní kvality, zkušenosti a vyzrálost v oblasti duševní. Je nezbytně nutné, aby učitel prošel zážitkovým výcvikem. Tam vyzkouší artefiletické metody sám na sobě v roli žáka. Na základě nových vlastních zkušeností pak může

⁸ Tamtéž, s. 156.

snáze např. dětem vymezit požadavky a úkoly adekvátní jejich věku, schopnostem a možnostem, aniž by hrubě zatěžovaly dětskou psychiku. „Díky zkušenosti získává učitel cit pro to, co pojmenovat přímo, co naopak ponechat ve formě metafory nebo vůbec zastříť do mlčení, kdy a jak promlouvat, koho oslovit, jak někoho nepřehlížet a jiného naopak nevystavovat příliš do ohniska pozornosti a řadu velmi důležitých artefiletických dovedností.“⁹

„Učitel artefiletiky musí mimo odborných znalostí disponovat i nadhledem nad řešenými otázkami a citlivým uvážlivým vztahem k lidem, se kterými pracuje. Potřebuje být také osobně vyrovnaný, vnímat z odstupu sám sebe, vědět o citlivých stránkách své psychiky a zvládat je, umět dobře zpracovávat své zážitky.“¹⁰

Techniky v artefiletice

Práce s hlinou

Hlína je materiál, se kterým se dobře pracuje díky tvárnosti a přizpůsobivosti. Pro mnoho lidí je hnětení hmoty uklidňující a zbavuje je napětí. Hlína dává možnost tvořit prostorově, čímž navozuje pocit věrnějšího zobrazení reality. Proto ji někteří upřednostňují před dvojrozměrným výtvarným vyjadřováním na papír. S touto poddajnou hmotou mohou pracovat jak děti, tak i dospělí, velmi se osvědčila u mentálně handicapovaných lidí. Již první kontakt s hlinou člověka zaujme díky její přizpůsobivosti a postupným změnám v konzistenci hmoty. S keramikou můžeme nejen modelovat, ale i s ní malovat či roztírat tenké vrstvy po ploše.

Práce s papírem

Papír je nejpoužívanějším výtvarným prostředkem, každý člověk se s ním setkává již v nejranějším věku. Papír může být doprovodným materiálem k ostatním činnostem jako malování a kreslení na papír, doplňování výtvarných děl barevnými

⁹ SLAVÍK, J. Od výrazu k dialogu ve výchově: Artefiletika, Praha, : Karolinum, 1997, s. 178.

¹⁰SLAVÍKOVÁ, V. – SLAVÍK, J. – HAZUKOVÁ, H. Výtvarné čarování, Praha : UK v Praze, Pedagogická fakulta. 2003, s.11.

lepícími papíry; při artefietické výrazové hře „Prožívání červené barvy“ se trhání papíru používá k ventilaci agrese, atd. Může však být i hlavním výtvarným materiálem. Tak jej lze použít například pro vytváření papírových soch, při technice muchláže, v papírové koláži, kašírování, vytrhávání obrysů z papíru apod. Taktéž k výrobě „papírového stínu“ – obkreslování lidské postavy na velký formát papíru. díky šustivým zvukovým efektům při mačkání a trhání jej lze využít jako hudební či rytmické vyjádření ve hře „Papírový orchestr“.

Práce se symboly – Mandalas, body art

Mandala znamená kruh, podle Tibetanů má vyjadřovat nekonečnost a neuchopitelnost vesmíru. Je to spleť kruhových obrazců sypaných z barevného jemného písku. Symbolika geometrických tvarů je v něm dovedena do dokonalosti, nejvíce zde najdeme trojúhelníky, čtverce a kruhy, které tvoří různé vizuální efekty, jež napomáhají hluboké meditaci. Mandala je potom po několikadenní práci dohotovena a následně vysypána do řeky či do větru na znamení pomíjivosti a věčného koloběhu života.

V artefietice se využívá skupinové sypání mandaly. Skupina vytváří beze slov za velkého soustředění jednu společnou mandalu. Na sestavení mandaly se může použít různý materiál, např. přírodniny, luštěniny, korálky, knoflíky, apod. Cílem tohoto cvičení je rozvíjet skupinovou empatii a toleranci, aby se každý člen skupiny mohl volně seberealizovat. Pozorování vytvořené mandaly přináší zklidnění mysli, relaxaci, harmonii a lepší schopnost koncentrace. Po vzoru tibetských mnichů se mandala společně zničí vysypáním do vody (přírody) jako znak smrtelnosti, konečnosti a neuchopitelné věčnosti.

Kruh – symbol jednoty, vesmíru, slunce, dokonalosti, věčnosti a nekonečna, prostor, vnitřek kruhu představuje bezpečí

Čtverec – znamená vyrovnanost, stabilitu, pevnost

Trojúhelník – vyjadřuje dynamiku, sílu, spojitost s číslem 3, ukazuje směr, trojúhelník se špičkou dolů je symbolem ženství, trojúhelník špičkou nahoru je symbolem mužství

Kříž – propojení svislé a vodorovné čáry spojuje protiklady – život a smrt, den a noc, dobro a zlo, žena a muž

Spirála – důraz na střed, centralizace, směřování k jednotě a k Bohu

Kapka – krev nebo slza znamenají očistu, zatímco kapka deště vyjadřuje plodnost

Vodorovnost – linie horizontu, ženský prvek, symbol pasivity

Svislost – mužský prvek, symbol aktivity, síly, činorodosti

Body art je výtvarná technika, při níž se buď tvoří na tělo (patří sem dekorativní postupy jako tetování, malba symbolů a ornamentů henou, zdobení části těla kosmetickými barvami určenými na tělo, atd.), nebo se lze výtvarně vyjádřit přímo tělem. V artefiletice se ve většině případů snažíme o ztvárnění nějakého pocitu či nálady malbou speciálními nejlépe hypoalergeními barvami na určitou část těla (obličej – „Prázdninová maska“, ruka „Jarní rukavice“, „Tráva“)

Dále lze využívat těla jako výtvarného nástroje, např. tupování prsty, obtiskování natřených dlaní, chodidel, podrážek bot, obličejů, malování rukama, ústy, nohou (tyto techniky viz Praktická část). Výhoda takové metody spočívá v alternativním výtvarném vyjádření, které je pro účastníky výrazových her atraktivní a zážitkové. Dále spatřujeme klady v tom, že není třeba štětců a jiných pomůcek, proto mohou tuto techniku používat členové, kteří mají určité znevýhodnění – senioři, kteří již neudrží výtvarné pomůcky, tělesně handicapovaní lidé, malé děti, lidé bez výtvarného talentu, kteří mají negativní vztah k malování a kresbě.

Práce s maskou

Masku používali lidé po celém světě už v dávných dobách, kdy sloužila ke znázornění bohů, přírody, nálad a vlastností a podobně v různých rituálech, zvycích a jiných dramatických představeních. Díky masce má člověk možnost stát se někým jiným, může skrýt svou vlastní osobnost. V dnešní době ztělesňuje maska v obecné rovině divadlo, jistou tajemnost a mystiku, rituály šamanů, protiklady, apod.

Jedním z nejsilnějších a nejhlubších artefiletických prožitkových cvičení je právě výroba své vlastní masky a následná interakce s ní. Účelem takového cvičení je vytvořit za pomoci masky „okno“ do vlastního nitra. Interakce s maskou může probíhat v soukromí. Tehdy se každý člen artefiletické skupiny usadí sám na vybraná místa v místnosti a masku si dobře prohlídí, mluví s ní a snaží se rozluštit „vzkazy“ z nevědomí. Druhou možností je scénická hra, v níž každá maska hraje svou roli. „Při scénické hře s maskou vzniká možnost úplného splynutí s postavou, kterou člověk hraje.

Práce s dramatickými prvky

Názorným artefietickým cvičením s dramatizací je „Živý obraz“. Cílem výrazové hry je vytvořit oživlou scénu obrazu plnou různorodých situací podle předlohy nějakého výtvarného díla významného autora a modelově si vyzkoušet sociální role a vztahy. Jako vynikající příklad uvádím obraz Vesnická svatba od Pietra Breughela st. Účastníci si vyberou jednu z vyobrazených postav, pořídí si odpovídající kostýmy a vžijí se do svých rolí. V režii vedoucího skupiny vytvoří účastníci „obraz“, který je zpočátku záměrně strnulý jako kdyby se zastavil čas, tedy takový, jaký je na plátně. Potom na pokyn vedoucího „obraz“ oživne a jednotlivé postavy začnou rozehrávat děj.

2.5 Barva – hlavní téma projektu

Barva je z pohledu optiky vjem vytvářený na sítnici oka při dopadu světla v rozsahu viditelného jeho spektra. Toto viditelné spektrum není nic jiného, než konkrétní rozmezí vlnových délek, kterých může světlo – elektromagnetické záření – nabývat, aby na něj lidská sítnice reagovala. Důležité je uvědomit si, že samotná „barevnost“ světla, které nám do oka dopadá, je způsobena ochuzením světelného paprsku o ostatní barevné složky (vlnové délky), než ty, které právě vidíme. Zelený předmět je tedy takový předmět, který pohlcuje modrou a červenou složku slunečního záření. Světlo zelené barvy je pak jediné (viditelné), které se od něj do mého oka odrazí (není pohlceno). Krom toho podléhá barevný vjem po psychologické stránce ještě vlivům samotného barevného pigmentu a mechanismům oka (kontrast).

Barva je základním prostředkem vyjadřování v artefietice. Barvy se vyskytují všude kolem nás a mají na nás nesporný vliv po stránkách psychické i fyzické. Mnoho psychologů se zabývá důsledky působení barev na psychiku člověka a podle toho určují jejich symboliku a hlubší význam.

V současné době je znám dostatek evidence pro skutečnost, že barevný vjem má velmi širokou škálu působení, je důležitým činitelem pro neurologické a fyziologické děje. J. Brožek (2003) v knize Výtvarná výchova a barva, popisuje jak může barevnost ovlivňovat vnímání prostoru, zvuku, tvaru, času, pohybu, teploty a dalších objektivních skutečností. Barva patří mezi účinné prostředky neverbální komunikace, dokáže nabývat symbolického rozměru. Působení barev na emoční stav člověka je v popředí zájmu mnoha oborů a je také výrazným předmětem zkoumání v praktické části této práce. V oblasti interpretace emočního aspektu barev dochází badatelé určitého konsenzu.

Symbolika základních barev:

Červená barva představuje život, krev, aktivitu, dynamiku, agresi, teplo.

Modrá barva souvisí s duchovnem, citem, touhou. Přináší klid a chlad.

Zelená barva je tepelně neutrální, klidná, je barvou naděje a míru.

Žlutá indikuje vědění, moudrost, je rovněž aktivní, dráždivá, velmi veselá a teplá.¹¹

Aspekt „teploty barev“¹² je zajímavým fenoménem, u kterého se ve svém projektu s dětmi rovněž pozastavuji. Nejedná se pouze o fenomén estetický, jak dnes potvrzují různé studie. J. Brožek zmiňuje výzkum J. Ittena, podle kterého existuje zřetelná vazba mezi „teplotou barev“, subjektivním pocitem tepla a dokonce fyziologickou termoregulační schopností těla.¹³

Artefiletické výrazové hry se ve většině případů zaměřují zejména na práci s barvou. Ta spočívá ve vytváření nových barevných kombinací (vnímání barevných odstínů, komplementarity), nanášení barev na různé povrchy (od papíru, dřeva a kamene až po vlastní tělo), a využívání netradičních výtvarných technik (obtiskování dlaní a obličejů na plochu, chůze po papíru s namočenými chodidly v barvě, hry s konzistencí barvy tzv. „patlání“).

Vybrala jsem si zde k prezentaci artefiletickou hru „Prožívání barev“ (viz Praktická část), která se zaměřuje právě na psychologické působení barev na člověka.“ Smyslem hry je prožít daný časový úsek v prostředí, ve kterém převládá jedna barva. Účastníci na sebe nechávají působit barvu, přemýšlí o vzniklých pocitech a zážitcích z daných situací. Vše v místnosti je sladěno do jediné předem vybrané barvy, všichni členové přijdou oblečení v různých odstínech dané barvy a přinesou si stejně barevné předměty, látky a potraviny obarvené potravinářskými barvivy. Nejprve vnímají barvu,

¹¹ BROŽEK, J. Výtvarná výchova a barva. Ústí nad Labem : UJEP, 2003. s.15

¹² Pojmem „teplota barev“ není míněna fyzikální veličina barevná teplota

¹³ Itten, J.: Kunst der Farbe, Ravensburg 1961 in Brožek

hovoří v kruhu o prvních asociacích vycházejících z barvy a srovnávají jednotlivé odstíny. Následuje výtvarná práce související s barvou a pocitem z ní. Červená – vybíjení vzniklé zlosti či energie na červený papír a jeho následné roztrhání, nebo tzv. „bičování“ papíru prsty namočenými do červené barvy. Modrá – kreslení obrazu mořské vlny a nebe, s poslechem hudby. Zelená – „příroda“, snaha o vystihnutí odstínů trávy nebo mechu technikou tupování. Žlutá – koláž vytvořená sypáním písku a malbou „pouště“. Na závěr přichází reflektivní dialog. Z vlastních zkušeností vím, že působení barev je individuální, ale ve většině případech se účastníci této hry shodují na tom, že modrá a zelená barva navozují příjemnější, více uklidňující pocity než například žlutá a červená, které působí spíše dráždivým dojmem. Tento projekt jsem realizovala a v praktické části popisuji jeho aplikaci na dětskou skupinu. Obsah jsem přizpůsobila schopnostem dětí v běžném programu v MŠ speciální.

1

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Artefiletika v MŠ speciální

Praktická část této práce popisuje jeden z mých projektů „Prožívání barev“, který lze charakterizovat jako aplikaci artefiletiky s prvky arteterapie a muzikoterapie v kolektivu předškolních dětí s různým postižením. Mé pojetí takové práce je tvarováno celostní koncepcí, inspirovala jsem se „Prožitkovou vlnou“ muzikoterapeuta Tomáše Procházky, artefiletickými hrami docentky Slavíkové et al. a myšlenkami Beaty Albricht o prožívání barev, prezentovanými v jejím kurzu artefiletiky.

Projekt jsem realizovala se dvěma skupinami dětí v MŠ speciální Sluníčko v Praze 5, se kterými dlouhodobě pracuji. První skupina je třída nejmladších dětí „Berušky“, ve které zastávám pozici třídní učitelky a pracuji tak s dětmi denně. Druhá skupina je odpolední zájmový tvořivostně-expressivní kroužek pro děti z této MŠ s názvem „Pohádka“, který vedu jednou za týden. Obsah této zájmové činnosti je postaven na koncepci prožitkové pedagogiky, artefiletiky, dramatické, estetické a hudební výchovy. Ke zhodnocení práce používám metody zúčastněného pozorování a pokud to komunikační schopnosti dětí dovolí, tak i verbální reflexi, rozhovory. V příloze připojuji vlastní fotodokumentaci projektu s popisem. S pořizováním fotografií byli rodiče dětí srozuměni a dali souhlas k jejich zveřejnění v této bakalářské práci.

Práce s dětmi v MŠ speciální je do značné míry odlišná od práce s dětmi v běžném zařízení. Je třeba se přizpůsobit jejich kognitivním schopnostem na individuální úrovni, zacílit práci tak, aby děti rozvíjela po více stránkách a nabídla jim různé alternativní možnosti sebevyjádření. Vyžadují hlubší pomoc při zprostředkovávání vnějšího světa například skrze smyslové učení, prožitkovost a použití kompenzačních pomůcek a terapeutických metod.

Děti (zejména pak děti s PAS, afázií a dysfázií, které pracují dle strukturovaného učení) by měly být podrobně informovány o nadcházejících činnostech předem, i o tom, kde se co bude odehrávat. Získají tak jistotu ve volbě z nově nabízených aktivit, her. Úkoly zadáváme názorně, srozumitelně a postupně. Pokud to

jde, necháváme děti tvořit samostatně, aby měly možnost zažít pocit autonomie. Snažíme se však podpořit jejich zájem o činnost, motivujeme, poskytujeme vlastní vhled, navádíme je a názorně ukazujeme. Naším cílem není konečné dílo, ale nové prožitky a zkušenosti při tvoření, poznávání a hraní, které nám poslouží jako základy k dalšímu učení a rozvoji.

3.2 První skupina – „Berušky“

Charakteristika skupiny a pedagogické práce

Skupinu tvoří třída MŠ speciální Berušky, kam docházejí nejmladší děti (3 – 4 roky) se širším spektrem handicapu (Downův syndrom, poruchy autistického spektra, vývojová dysfázie, afázie, poruchy trávicího systému, sekundární orofaciální rozštěp, snížené intelektové schopnosti, sluchová vada, nerovnoměrný PMV, ADHD). Celkem je zapsáno 11 dětí, z nichž během projektu byly přítomny z důvodu nemocnosti průměrně 4 děti. Děti se navzájem dobře znají, dokáží v takto heterogenní skupině spolupracovat, přesto občas dochází ke konfliktům důsledkem špatné verbální komunikace, nepochopení.

Pracujeme ve třídě podle školního Rámcově vzdělávacího programu a třídního vzdělávacího plánu. S ohledem na handicap dětí do výuky často zapojují nácvik praktických dovedností a reálných situací, dále využíváme zejména smyslové učení, prožitkové učení, názornost, tvořivostní výchovu a vlastní zkušenost dětí. Celostní přístup se snažím podpořit propojováním více poznávacích oblastí, synestetického spojení prvků artefaktiky, muzikoterapie a arteterapie. Mým cílem je poskytovat dětem prostředky k poznávání světa kolem nich, poznávání sebe samých, zvýšení míry sebedůvěry, soběstačnosti a nezávislosti a k rozvoji celkově.

Cílená a řízená činnost, sestavená pro tuto třídu, je realizována ve třech částech:

1. Speciální chvílka v komunitním kroužku (dechové cvičení a rehabilitace, motorika mluvidel, rytmizace, logopedie.)

2. Rozvoj v komunitním kroužku (kognitivní rozvoj, percepční vývoj, rozvoj komunikace, hudební výchova, rozvoj smyslů, grafomotorika..

3. Hlavní činnost (výtvarná, estetická, tvořivostní, sociálně-emoční, pohybová, pracovní, praktická výchova.)

Projekt jsem v tomto případě přizpůsobovala těmto denním režimům a artefietika tak zastřešovala jak zaběhlé rituály s předurčenými způsoby a možnostmi rozvoje, tak i tvořivostně expresivní složku.

Projekt „Prožívání barev“ jsem zapojila v rámci jednoho týdne, dle třídního vzdělávacího plánu nazvaného „Barevný týden“. Výsledkem mělo být rozsáhlé prožití 4 základních barev, vyzkoušení si, jakým způsobem (např. uklidňující x dráždivý) na nás každá z nich působí, propojení barvy s pojmy, fixace přiřazení barvy a její pojmenování, neboť zapamatování názvů barev činilo dětem od začátku školního roku potíže. Plán týdne jsem koncipovala takto: pondělí – červená, úterý – modrá, středa – zelená, čtvrtek – žlutá, pátek – celkové zhodnocení, zopakování, shrnutí. Časové vymezení – během celé dopolední činnosti – cca 2,5 hodiny.

S touto skupinou není možno provést závěrečný reflektivní rozhovor, protože jejich věk (3-4 roky), intelektové možnosti a verbální schopnosti (opožděný vývoj řeči, dysfázie, afázie, poruchy komunikace) nejsou k tomuto shrnutí dostačující. Reflexi proto můžeme u těchto dětí získat metodou pozorování jejich chování a výstupů při samotné artefietické činnosti, nebo zpětně, v budoucích odrazech práce či návratu dětí k tématu.

3.3 Druhá skupina – „Pohádka“

Charakteristika skupiny a pedagogické práce

Skupinu tvoří děti ze zájmového prožitkového kroužku „Pohádka“ v MŠ speciální. Počet přihlášených je 15, na kroužek dochází v průměru 11 dětí. Jedná se o starší předškolní děti ve věku 5-7 let s méně závažným handicapem (ADHD, opožděný vývoj řeči, vývojová dysfázie, exematické potíže, snížené intelektové schopnosti).

Kroužek probíhá 1x týdně v odpoledních hodinách. Skupina je heterogenní. Děti docházejí ze čtyř tříd MŠ, vzájemně se znají, dokáží spolupracovat, ale v případě rozdělení na dvojice či skupiny preferují spolupráci s kamarády ze své třídy. Konflikty mezi nimi vznikají ojediněle.

Kroužek má prožitkový charakter s důrazem na sebevyjádření. Se zaměřením na výrazovou tvořivost tu aplikuji prvky zážitkové pedagogiky, dramatiky, muzikoterapie, arteterapie, artefiletiky. Témata programu bývají rozličná, nejčastěji se, díky zájmu dětí, inspiroji v pohádkách, odtud také pramení název kroužku a většina úvodních inspirací k aktivitám. Pracujeme v interiéru i exteriéru. Nosníkem činností je přínos vlastního zážitku z vytváření (výtvarné, hudební, dramatické, taneční, pracovní, sociálně-emoční). Při dramatizaci často využívám klavírní improvizální podkres. Vzhledem k odpolední zájmové činnosti dětí, která není podřízená školnímu RVP, mám volné pole působnosti při výběru možností tematického obsahu. Pokaždé je vybrána jiná činnost dle rozpoložení dětí, improvizace zde má nevyhnutelnou roli. Obsah aktivit se tak stává pro děti atraktivní svou rozmanitostí a nevěšdností.

Projekt jsem zařadila do programové náplně kroužku v rozsahu čtyř týdnů (vždy 1x za týden) ve stejném pořadí barev jako u dětí z první skupiny (červená, modrá, zelená, žlutá). Časové vymezení nás limitovalo sedmdesáti pěti minutami.

3.4 Projekt „Prožívání barev“ ve třídě Berušek – mladší děti

3.4.1 „Červená“

Cíl

Prožití červené barvy a přínos vlastního zážitku; fixace pojmu červená barva; rozvoj kognitivních a percepčních schopností; schopnost rozeznávat teplé a studené barvy; rozvoj smyslového vnímání; rozvoj jemné a hrubé motoriky; rozvoj rytmického cítění; rozvoj muzikálních schopností; abreakce s využitím bicích nástrojů a poslechu hudby; práce s barvou – volná tvorba, vyzkoušení si nekonvenčních technik

Úkol

1. Motivace, úvod do činnosti: povídání o červené barvě v kroužku, zpívání tematické písničky, namalování obličejovými barvami, dechové cvičení, pohybová hra „Plamínky“.

2. Působení červené barvy, pozorování, vybírání předmětu a odstínu, který se mi líbí.

3. Rozpoznání teplé x studené barvy.

4. Rozvoj smyslů hmat a cit – červená akupresurní stezka.

5. Poslech hudby – abreakce, vybití:

a) Bubnování rukou i paličkou na rámové a šamanské bubny

b) „Červené bubnování“ – obtisky červeně natřených dlaní úderem na papír

6. Závěr – trhání červeného balicího papíru, vyhazování do vzduchu.

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky a předměty červené barvy; hudební nástroje; obličejové barvy; červený šátek; červené stuhy; termofor; červený balicí papír; rámové bubny s paličkou; akupresurní rehabilitační pomůcky – nášlapné destičky se strukturou; temperové barvy prstové; čtvrtky A3; CD přehrávač.

Hudba

CD s vlastním výběrem, hudba s výrazným strhujícím rytmem podporující abreakci: Indiánské a šamanské bubnování, australské rytmické didgeridoo.

Příprava

Všichni účastníci by měli přijít oděni v červeném oblečení. Každý si přinese jeden vlastní červený předmět (šátek, hračku, hrneček, hřeben, míč...). Třídě musíme upravit tak, aby v ní bylo co nejvíce červené barvy. Nashromáždíme větší množství různých červených předmětů, které rozmístíme po třídě. Na zem rozprostřeme červené látky, oblečení, žíněny, koberečky a sátky. V případě, že nemáme dostatek červeného materiálu a nebo naopak chceme pozornost dětí přesně zacílit, doporučuji vytvořit na

určeném místě ve třídě tzv. „hnízdo“ – větší ohraničený kruh prům. cca 1,5 m (např. červenými stuhami, šátky, lanem, polštářky) s červenými předměty s intenzivnějším dosahem v působení, kolem něhož si děti sednou a nechávají na sebe působit červenou barvu, pozorují předměty, probírají se látkami apod.

Dále je třeba předem si připravit termofor s horkou vodou, výše uvedené pomůcky a hudbu.

Motivace

Děti přivedeme do přichystané třídy, sedneme si do kroužku. Povídáme si o tom, že máme dnes červený den a jak si budeme hrát. Přemýšlíme, co má červenou barvu, ukazujeme si na věcech, látkách, obrázcích. Opakujeme si: „Toto je červená.“ Srovnáváme barvu oblečení, předmětů, povídám dětem o tom, co nám symbolizuje červená barva (teplo, oheň, srdce, láska, tváře a rty, vztek, krev). Zpíváme s kytarou tematické písničky k červené barvě (Červená se line záře; Koulelo se, koulelo, červené jablíčko; Červený šátečku, kolem se toč). Začarujeme se pomocí červeného šátku do červených skřítků a namalujeme si obličejovými barvami červené tváře, nos apod. Zahrajeme si krátkou rytmickou pohybovou hru na „Plamínky“, abychom se uvolnili před samotným artefietickým cvičením. Běháme s červenými stuhami na zvuk bubínku, když zvuk ustane, „plamínky“ zhasnou a lehnou si na zem.

Postup

Po úvodní motivaci následuje vstřebávání barvy – procedura univerzálně uplatněná pro všechny barvy.

Děti se posadí kolem dokola tzv. hnízda (viz. výše – Příprava), beze slova na sebe nechávají působit červenou barvu, pozorují předměty, snaží se barvu vnímat. Po určité době mohou vstoupit dovnitř hnízda, předměty prakticky prozkoumat. Každý si může vybrat předmět, který se mu líbí. V této části hry můžeme dle libosti zařadit různé dílčí úkoly podle schopností dětí (rozpoznávání odstínů, co je tmavé, co je světlé; seřazování od nejsvětějšího k nejtmašímu; hledání jednoho předmětu mezi ostatními, např.: „Kdo najde první červenou pastelku?“; numerace, např. „Kolik je tu červených balónků?“; porovnávání a úsudek, např. „Najdi něco stejně červeného, jako tvoje tričko“; uvědomování si, který odstín je mi příjemnější než jiný; atd.)

Následuje názorná ukázka, zda červená barva patří do teplého či studeného spektra. Abychom dětem napověděli, povídáme si o tom, že červená hřeje. Na vlastní kůži zkusíme červený termofor s horkou vodou (nebo termofor zabalený do červené látky), snažíme se o uchopení nové znalosti zkušeností – poznávání skrze hmat. Děti se postupně dotýkají termoforu, ten pak přikládáme na různé části těla (břicho, záda, krk, nohy) tak, aby jim to bylo příjemné.

Pokračujeme procvičování citu a hmatu. Vnímáme, že červená je spíše barva ostrá než měkká – názorně zkusíme na předmětech, co je ostré a co měkké. Na zem spolu s dětmi rozmístíme červené nášlapné destičky a podložky (s různými výstupky) z akupresurní sady tak, aby z nich vznikla stezka pro červené skřítky. Děti si sundají přezůvky i ponožky a bosými chodidly přecházejí po stezce a zkoumají povrch (můžeme prostřídat s jinými materiály a povrchy v červené barvě). Představujeme si, že chodíme po žhavém uhlí. Stezku opět završuje teplý termofor.

Nyní přichází na řadu poslech hudby se snahou o abreakci. Vyprávíme si o tom, jak to vypadá, když se vztekáme a do tváří se vlévá červená barva. Zkusíme dupat nohama, bouchat pěstmi do země. Pouštíme dětem různé skladby s výrazným strhujícím rytmem. Skladby mohou být rozdílné v tempu, rytmu, melodii. Měly by navozovat euforické pocity a podpořit vybití energie. Necháme děti, ať se zaposlouchají, nastíníme jim úkoly a necháme je volně tvořit, pokud je třeba, nabízíme jim asistenci. První úkol z „prožitkové vlny“ je bubnování. Rozdáme dětem rámové bubny a paličky, seznamujeme je s bubnováním, ukazujeme jim techniky. Pouštíme jim skladby a necháváme je, aby se volně připojily, dle libosti se pomocí rytmizace projevíly. Dalším úkolem je výtvarné vyjádření. Pracujeme na zemi, na omyvatelném povrchu. Každý dostane větší formát čtvrtky (A3) a tácek s červenou prstovou temperou barvou. Děti si mají představit, že papír je jejich bubínek a dlaně paličky. Namočí do barvy obě ruce a na jednu vybranou skladbu (nejlépe s proměnlivým rytmem) bubnují. Snaží se otisknout rytmus na papír. Ponecháme děti vlastní invenci. Po dokončení se chytíme za červené ruce do kroužku kolem díla, ukazujeme a prohlížíme si společnou práci. Posléze si ruce omyjeme.

Na závěr patří trhání červeného balicího papíru. Děti si představí, jak se zlobí „Vzteky“, trhají papír na menší kousky, rozvíjí jemnou motoriku (mohou zkusit trhat do rytmu). Na konec vyhadzujeme papír do vzduchu, foukáme do něj, aby vztek odletěl pryč. Rozloučíme se písničkou Červená se line záře.

Reflexe

Se skupinkou se pracovalo velmi dobře, děti se pro prožívání červené barvy až nečekaně nadchly. Ačkoli cílený program probíhal celé dopoledne, účastníci se zvládli plně koncentrovat na aktivity po celou dobu a zdálo se, že je činnost opravdu zaujala. Pro děti to byla nepoznaná zkušenost, zalíbila se jim.

Cíle, které jsem si vytyčila, byly splněny. Prožili jsme barvu více smysly. Po cvičení byly všechny děti schopny bezpečně rozeznat červenou barvu od jiných barev, došlo u nich k fixaci pojmu. Dokáží již červenou diferencovat, přiřadit, ukázat, někteří i pojmenovat.

Ve snaze propojit dětem více poznávacích směrů jsem do artefietické hry zapojila cvičení pro rozvoj v různých vzdělávacích oblastech (kognitivní, percepční, apod.) s cílem, aby si byly děti schopny uvědomovat celky ze souvislostí a asociací. Artefietický program jsem koncipovala v rámci běžného denního plánu, který zahrnuje speciální chvíli, rozvoj v komunitním kroužku a hlavní činnost.

Nechtěla jsem přerušit již zažitá funkční rituály v běžném provozu třídy, proto jsem obvyklé typy úkolů, jež využíváme při speciální chvíli a rozvoji na komunitním kroužku, zařadila mezi artefietické hry.

Děti nejvíce ocenily bubnování, rytmy podpořily jejich abreakci.

3.4.2 „Modrá“

Cíl

Prožití modré barvy, hodnota vlastní zkušenosti; fixace pojmu modrá barva; rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky; relaxace a uvolnění; uvědomování si tvarů a odstínů barev v přírodě; naučit se tvůrčí spolupráci ve skupině a toleranci k druhým lidem; rozvoj práce s barvou a představivosti; rozvoj smyslového vnímání; rozvoj

hudebního vnímání; výtvarné vyjádření hudby a pocitů při poslechu skladby; rozvoj představivosti, tvořivosti a barevného vnímání.

Úkol

1. Motivace, úvod do činnosti: povídání o modré barvě v kroužku; zpívání tématických písniček s kytarou, seznamujeme se s počasím, dechové cvičení a rytmizace „Dešťové kapičky dostaly nožičky“, grafomotorická hra na uvolňování ramenního, loketního a zápěstního kloubu

2. Působení modré barvy, pozorování, vybírání předmětu a odstínu, který se mi líbí; seřazování od nejsvětějšího k nejtmavšímu

3. Rozpoznání teplé x studené barvy

4. Rozvoj smyslů – sluch – hra na tibetské mísy. Zklidnění pomocí ocean drumu, poslech mořských vln

5. Experimentace s vodou – přelévání vody skrze korýtka z kuličkové dráhy

6. Poslech hudby – relaxace, zklidnění

a) Skupinová relaxace na velkém modrém kuličkovém vaku, míčková automasáž

b) Malování vln a vlnek různými odstíny modré barvy na velký formát – skupinová práce

6. Závěr

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky, předměty v modré barvě; hudební nástroje, tibetské mísy; obrázky mraků, nebe, vodní hladiny; modré kreповé stuhy; skleněná lahev s modře obarvenou vodou; kuličková dráha nebo korýtka na přelévání vody; lavor s vodou a konvíčky; modrý relaxační vak nebo jiné modré relaxační místo (žíněnky, koberečky aj.); mušle; modrý hedvábný šátek; menší modré míčky vhodné k míčkové automasáži; dešťová hůl ocean drum (typ rámového bubnu, v němž se přesypají kovové kuličky), v našem případě byl použit rámový buben se vsypaným prosem; vlnitá lepenka 1 m x

1,5 m; různé odstíny modré – temperové barvy v miskách; kolíčky na prádlo; nastříhané houbičky z molitanu 2 x 2 cm; CD přehrávač.

Příprava

Všichni účastníci by měli přijít oděni v modrém oblečení. Každý si přinese jeden vlastní modrý předmět, který sám umístí do hnízda. Třídou musíme upravit tak, aby v ní bylo co nejvíce modré barvy. Nashromáždíme větší množství různých modrých předmětů, které rozmístíme po třídě. Na zem rozprostřeme modré látky, oblečení, žíněny, koberečky a šátky, ideálně opět ve formě „hnízda“, kde je pocitové působení barvy nejintenzivnější. Dále je třeba předem si připravit jednu větší průhlednou sklenici, do které nalijeme modře obarvenou vodu (potravinářské barvivo nebo krepový papír). Necháme vychladit v lednici, ze které vyjmeme až těsně před realizací projektu. Do třídy ještě připravíme vlnitou lepenku, kterou umístíme na omyvatelnou plochu. Jako poslední si přichystáme větší konev s vodou.

Hudba

CD s vlastním výběrem hudby – Hlasy z přírody: 1. Potůček, 2. Déšť, 3. Bouřka; Zvuky Moře – relaxační hudba; Bedřich Smetana – Vltava

Motivace

Děti přivedeme do předem připravené třídy, sedneme si do kroužku. Povídáme si o tom, že máme dnes modrý den a jak si budeme hrát. Přemýšlíme, co má modrou barvu, ukazujeme si na věcech, látkách, obrázcích. Opakujeme si: „Toto je modrá.“ Srovnáváme barvu oblečení, předmětů, povídám dětem o tom, co nám symbolizuje modrá barva (nebe, vodu, moře, chlad, cit, atd.). Zpíváme s kytarou tematické písničky k modré barvě („Prší, prší“, „Holka modrooká“, „Modrají se pomněnečky“). V kroužku si s podporou obrazového materiálu vyprávíme o nebi, o počasí, jehož varianty pojmenováváme (prší, zataženo, svítí slunce, bouřka aj.). Vysvětluji dětem, že voda (např. v potoce) není sama o sobě modrá, ale přebírá barvu nebe nad sebou, proto se nám zdá, že má modrou barvu. Dále rozpoznáváme modrou mezi ostatními barvami, počítáme modré kroužky apod. Následuje rytmizace říkanky a vytukávání prsty a dlaněmi na stůl „Dešťové kapičky dostaly nožičky“, doplněné dechovým cvičením – sfoukávání papírových dešťových kapek ze stolu bez pomoci rukou. Učíme se hudebně

pohybovou písničku „Kapala kapka, kapala“ s motivační pohádkou o tom, jak mrak zakryl slunce a začalo pršet. Stanou se z nás dešťové kapky a zahrajeme si grafomotorickou hru na uvolňování ramenního, loketního a zápěstního kloubu – cvičíme s modrými krepovými stuhami (stuha na špejli, inspirovaná gymnastickou stuhou) – opisujeme do vzduchu kruhy, vlnovky, linie, ovály.

Postup

Po úvodní motivaci následuje emoční vstřebávání modré barvy. Děti se posadí kolem dokola hnízda, odevzdají se atmosféře modré barvy, beze slova pozorují předměty, snaží se barvu cítit.

Po určité době mohou vstoupit dovnitř hnízda, předměty prakticky prozkoumat. Každý si může vybrat předmět, který se mu líbí. V této části hry můžeme dle libosti zařadit různé dílčí úkoly podle schopností dětí (rozpoznávání odstínů, seřazování od nejsvětějšího k nejtmaššímu; hledání jednoho předmětu mezi ostatními; numerace; porovnávání a úsudek; uvědomování si, který odstín je mi příjemnější než jiný; atd.). Vzhledem k delší a náročnější motivační činnosti, kde byly tyto oblasti procvičeny, jsem vybrala pro tuto část pouze jeden úkol: seřazování 6-ti předmětů od nejsvětějšího k nejtmaššímu.

Dále si díky smyslovému učení názorně ukazujeme, že modrá barva patří do studeného spektra barev. Tento poznatek podpoříme počítkem chladu. Mezi dětmi necháme kolovat průhlednou vychlazenou lahev, v níž je modře zbarvená voda. Snažíme se o uchopení nové znalosti zkušeností, propojení s barvou.

Pokračujeme ve smyslovém rozvoji – sluchové vnímání. Seznamujeme se s tibetskými mísami. Nasloucháme jejich tónům, učíme se je rozeznávat. Děti se v hraní postupně vystřídají, při této části je nutné dětem asistovat. Pro zajímavost můžeme dětem ukázat, jak vibrace působí na vodní hladinu a zhruba do poloviny tibetské mísy nalijeme čistou vodu. Při hře se pak hladina pravidelně vlní a vystřikuje nahoru v podobě drobných perliček. Potom posloucháme nahrávku mořských vln a zkusíme hrát na ocean drum, díky němuž se děti dokáží zklidnit a koncentrovat (osvědčuje se zejména u dětí s ADHD a PAS), je to dáno stereotypním přesypáním zrn uvnitř bubny.

Tento zvuk je připodobitelný přelévání mořské vlny – je velmi specifický a uklidňující. Hráč může regulovat intenzitu, tempo a dynamiku přesýpání.

Dále dětem připravíme podmínky pro experimentaci s vodou. Můžeme jim nabídnout různé nádoby na přelévání nebo použít koryýtka kuličkové dráhy. Necháme dětem čas pro volnou experimentaci.

Následuje poslech hudby a relaxace na velkém modrém kuličkovém pytli. Děti se položí na záda vedle sebe tak, aby jim to bylo příjemné. Vyprávíme jim motivační pohádku, vedeme je např. k vizualizaci, že spí na slunné pláži za šumění moře. Podobně můžeme naslouchat šumění v mušlích. Je nám teplo, osvěží nás dešťové kapičky – rozdáme dětem modré měkké balónky na míčkovou automasáž a pomůžeme jim s masáží končetin, trupu a zad. Děti se mohou buď masírovat samy, nebo navzájem ve dvojicích. Potom s dětmi cvičíme rehabilitační cviky s prvky jógy a pokračujeme v relaxaci pomocí hedvábných modrých šátků – děti se jimi hladí, provlékají je mezi prsty na ruce, pod nohou aj. Šátek můžeme s dětmi vyhazovat a snášet jej dolů k obličejům jako padák.

Poslední část spočívá ve výtvarném zpracování modrého tématu. Dětem rozdáme různé odstíny modré temperové barvy v kelímcích a malé molitanové houbičky, které jsme kvůli zlepšení úchopu opatřili kolíčkem. Na zem rozložíme větší formát vlnité lepenky. Děti pracují společně, snažíme se je podpořit ve vzájemném pochopení a toleranci vůči tvorbě druhých. K malování dětem pustíme Smetanovu Vltavu – představíme dětem skladbu, vyprávíme jim o tom, co mohou v skladbě uslyšet. Děti se následně snaží vcítit do huby, mají malovat podle ní. Mohou malovat vlnky, potůčky, řeky, rybníky, moře. Odstíny mohou libovolně střídat. Necháme děti samostatně tvořit.

Na závěr se postavíme v kruhu kolem práce a hrajeme si na vlnky, které se vlní do rytmu hudby. Nakonec s dětmi zrekapitulujeme, co jsme se naučili, zopakujeme, co má modrou barvu a rozloučíme se písničkou Holka modrooká.

Reflexe

Modrá barva děti oproti červené zaujala méně, zdálo se mi, že při prožívání modré byly děti klidnější než u červené, kde vykazovaly o poznání více aktivity.

Neúspěšným bodem v tomto programu se ukázal úkol v „hnízdě“. Zadal jsem dětem, aby si každý vybral jeden modrý předmět a potom je společně seřadili od nejsvětějšího k nejtmašímu. I přes mou asistenci byl tento úkol pro tuto skupinu natolik složitý, že jej děti nemohly uchopit a následně samy realizovat. Děti z důvodu neúspěchu pak velmi rychle ztratily koncentraci. Je třeba vždy pečlivě vybírat úkoly adekvátní schopnostem účastníků.

Naopak velmi si děti oblíbily práci s ocean drumem, přesypávající se proso a monotónní zvuky upoutaly jejich pozornost na dlouhou dobu. Stejnou měrou je zaujaly také hrátky s tekoucí vodou.

Ze zajímavých výsledků uvádím chlapce s PAS, kterého napadla asociace modré barvy a deštníku. Stále se k němu vracel a ostatním ukazoval. Zapamatoval si tímto způsobem zástupný symbol pro modrou barvu, když si v současnosti opakujeme barvy, on na modrou vždy předvádí deštník.

Na relaxačním pytli děti krásně spolupracovaly, míčková masáž byla všem příjemná, stejně tak jako hlazení hedvábným šátkem.

Při plnění výtvarného cvičení, děti pracovaly spíše se zaměřením na kvantitu, snažily se pokrýt co nejvíce plochy, malovaly širokými tahy. Nevybíraly si ale odstíny samy, přijímaly ty, které jim byly nabídnuty. Hudbu poslouchaly a nechaly se inspirovat zvyšující intenzitou dynamiky. Na konci skladby, kdy hudba vrcholí, malovaly děti velmi expresivně. Zřetelně se projevil vliv pomalovaného materiálu – vlnitost lepenky děti sváděla svými řádky k horizontální malbě.

3.4.3 „Zelená“

Cíl

Prožití zelené barvy a obohacení novými zkušenostmi; fixace pojmu; rozvoj smyslového vnímání, kognice a percepce; uvědomování si vlastního těla; spolupráce a sebevyjádření; rozvoj jemné motoriky; rozvoj dramatických dovedností.

Úkol

1. Motivace a úvod do činnosti: povídání o zelené barvě v kroužku, zpívání tématických písniček s kytarou a zelenými chrastidly, dechové cvičení a rytmizace říkanek, práce s dětskou encyklopedií – vývoj rostliny od semínka, dramatická hra „Travička zelená“, rozvoj smyslů – čich: poznáváme vůni zeleného jablka

2. Působení zelené barvy, pozorování, vybírání předmětu a odstínu, který se mi líbí; rozvoj smyslů – hmat: rozlišování tvrdé x měkké

3. Výrazová hra „Travní skřítki“ – zaznamenání obrysu těla pomocí linie ze zelených víček od PET-lahví a papírových útržků, skupinová činnost, rozvoj jemné motoriky – špetkový a pinzetový úchop

4. Výtvarná expresivní činnost – vytvoření „trávy“ z vlastní ruky, použití barev na obličej

5. Dramatizace „ Jak roste travička“

6. Závěr

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky, předměty v zelené barvě; hudební nástroje – kytara, zelená chrastidla; názorná dětská encyklopedie – vývoj rostliny od semínka, pažitka nebo tráva s kořínky a mech. Vonné esence či flakóny od ovocných šamponů obsahující vůni zeleného jablka, větší množství zelených víček od PET-lahví, zelené papírové útržky, obličejové barvy a štětce, zástěna na divadelní scénu.

Příprava

Třídu tentokrát upravíme tak, aby v ní bylo co nejvíce zelené barvy. Nashromáždíme větší množství různých zelených předmětů a vytvoříme „hnízdo“. Dále je zapotřebí předem nasbírat velké množství zelených víček od PET-lahví nebo jiných vhodných předmětů, případně natrhat zelený papír na větší množství drobných kousků. Poslední pomůckou k přípravě je malý trs trávy nebo pažitky s kořínky – je vhodné ponechat je až do cvičení ve studeném prostředí.

Rodiče vybaví děti oblečením zelené barvy, každé dítě si opět přinese jeden vlastní zelený předmět.

Hudba

Relaxační, podkresová hudba: „Zvuky louky“, „Zvuky lesa“ .

Motivace

V zeleně vystrojené třídě se s dětmi posadíme do kroužku a obdobně **jako** v ostatních případech si povíme, že dnešek je dnem zelené barvy a co nás v něm čeká. Na obecných i konkrétních předmětech kolem nás si ucelujeme představu o tom, jak zelená barva vypadá a k čemu patří. Opakujeme si: „Toto je zelená.“ Srovnáváme barvu a odstíny oblečení, předmětů, povídáme dětem o tom, co nám symbolizuje zelená barva (rostliny – travu, listy a přírodu vůbec, žabky a jiná zelená zvířata). Rozdáme dětem zelená chrastidla a zazpíváme si s kytarou tematické písničky k zelené barvě (Travička zelená, Skákala žabka). V kroužku si prohlížíme dětskou encyklopedii a vyprávíme si o tom, jak roste tráva a jiné rostliny ze semínka. Ukazují dětem pažitku včetně kořínků a ochutnáváme ji. Následně si hrajeme na travičku, zkoušíme růst, hýbat se ve větru, lehat si v dešti, vystrkovat stonky z půdy.

Postup

Jako obvykle se i v zeleném dni v této fázi zastavíme, usadíme se kolem hnízda a tiše vnímáme zelený mikrosvět mezi námi. Zakoušíme, jak na nás tato barva působí, jak chutná našim očím, co v nás vyvolává. Postupně se hnízdem probíráme, prozkoumáváme, co nabízí, a každý si vybereme zelený předmět, který je nám příjemný. Děti pak zkouší nalézt druhý předmět s blízkým odstínem. Mohou také mezi zelenými věcmi hledat nehodící se žlutý objekt.

Následuje zapojení ostatních smyslů, v první řadě čichové rozpoznávání. Dáme dětem přičichnout ze 4-5 lahviček s vonnými esencemi, nebo hodně výraznými známými vůněmi, mezi nimiž je zařazeno zelené jablko. Poté, co je se všemi očicháme, necháme děti rozpoznávat vůně individuálně. Cílem je rozlišení různých pachů, pokud možno jejich označení dle paměti a vedle toho pak identifikace vůně zeleného jablka jakožto zástupce zeleného světa. Další cvičení se zaměřuje na hmatové vnímání. Na

zelených předmětech si názorně předvádíme, co je měkké a co je tvrdé, poznáváme měkkost trávy a vnímáme její přirozenou chladivost.

Potom si povídáme o zelených skřítcích, kteří bydlí v mechu. Představujeme si, jak vypadají a co dělají. Abychom si představy usnadnili, skřítky si vytvoříme. Rozdělíme děti do skupinek nebo do dvojic, rozdáme jim větší množství zelených víček od PET lahví nebo zelené papírové dílky. První skřítek se položí na zem do libovolné příjemné polohy, ostatní kolem jeho těla kladou v linii víčka jedno vedle druhého, až vytyčí jeho obrys. Potom ležící opatrně vstane a pomůže s obložením dalšího skřítku. Když jsou všichni skřítki obkresleni na podlaze, prohlížíme si jejich siluety, rozeznáváme části těla, počítáme postavy a porovnáváme, které si jsou podobné.

V následující fázi děti odvedeme k pracovnímu místu a rozdáme jim štětce s barvami na obličej. Necháme je představit si, že jejich ruka s prsty se nyní stala trávou a je nutné je namalovat zeleně. Zatímco si hřbet nebo dlaň ruky barví děti na zeleno, ve třídě zní poklidné zvuky louky a lesa z nahrávky.

Po dokončení malby na ruce vytvoříme dětem malou divadelní scénu. Děti si rozmyslí, co dělá jejich „travička“, jakým způsobem roste ze země, jak se hýbe, jak komunikuje mezi stébly. Tady můžeme dětem pomoci inspirativní ukázkou. Děti se rozdělí na dvojice či na skupinky, z nichž se vždy někdo stane hercem a jiný divákem a vystřídáme si role v trávovém divadélku.

Na závěr utvoříme všichni zeleného hada, chytíme se za ruce. Zopakujeme si, co všechno je zelené, a rozloučíme se rytmizací a ukazováním říkanek „Žába leze po žebříku“ a „Žába skáče po blátě“.

Reflexe

Děti pracovaly se zájmem, zelená barva na ně působila příjemně, přesto jejich zápal nedosahoval mezí cvičení s červenou barvou. Nejvíce děti bavilo malování na ruce a následná dramatizace. Děti zvládly s menší dopomocí divadlo zahrát, některé z nich měly své vlastní nápady, např.: „Travička spolu mluví tak, že se prstíky (stěbla) hladí“, řekl chlapec Š. a ukazoval ostatním proplétání prstů. Jiný chlapec zase kamarádům zahrál „Je noc a tráva dělá hají, je ráno a tráva je takhle velká!“

Největší obtíže se vyskytly při pokládání víček kolem těla ležícího dítěte. Nikdo z ležících totiž nebyl schopen vydržet bez pohnutí, velmi často měnil polohu a znesnadňoval práci tvořícím. Proto jsem nakonec upřednostnila práci ve skupině před variantou ve dvojicích. Skupinová práce totiž pokračuje zřetelně rychleji a pro ležící není tolik zdlouhavá.

U úkolu zaměřeného na čich jsme hledali vůni zeleného jablka mezi ostatními. Rozlišení a pojmenování pachů bylo pro děti relativně obtížné. Dávala jsem jim proto na výběr vždy pouze ze tří možností, z nichž druhé dvě byly hodně kontrastní (ocet, cibule, koření) k vůni jablka. Ve většině případů dokázaly děti přesně rozlišit vůni jablka a označit správnou lahvičku.

3.4.4 „Žlutá“

Cíl

Prožití žluté barvy s přínosem vlastního prožitku; fixace pojmu žlutá barva; rozvoj hrubé, jemné motoriky a grafomotoriky; rozvoj kognitivních schopností; relaxace, uvolnění; podpora prosociálního chování a interpersonálních kontaktů; výtvarná činnost bez použití štětce – alternativní techniky: obtiskování chodidel; odbourávání negativních pocitů z výtvarného projevu formou atraktivní hry; prožitek z netradiční výtvarné aktivity a radost ze hry; rozvoj smyslového vnímání; rozvoj hudebního vnímání .

Úkol

1. Motivace a úvod do činnosti: povídání o žluté barvě v kroužku; „Voláme sluníčko“ – zpívání tematických písniček s kytarou a žlutými foukacími harmonikami; rozvoj zraku a hmatu s medovou žlutou svíčkou – zkusíme, jak žlutá barva hřeje a do jakého spektra patří

2. Působení žluté barvy, pozorování, vybírání předmětu a odstínu, který se mi líbí; hledání vlastního žlutého předmětu mezi ostatními v hnízdě

3. Rozvoj hrubé motoriky, koordinace těla – cvičíme na velkých gymnastických žlutých míčích

4. Vytváření vlastního slunce z různých žlutých materiálů (stuhy, látky, předměty), skupinová relaxace
5. Práce s pískovnicí: a) Rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky, b) Rozvoj smyslů – hmat – vnímání prohřátého písku
6. Výtvarná činnost „Naše sluníčko“ – malování bez štětce chůzí po papíře namočenými chodidly ve žluté barvě
7. Závěr a rozloučení v kroužku

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky, předměty ve žluté barvě; hudební nástroje; žlutá medová svíčka + zápalky; aromalampa s vonným citrusovým olejem; žluté stuhy; velké žluté gymnastické míče a menší žluté míče; pískovnice; látkové slunce; prohřátý písek v kameninové nádobě; lžičky a malé nádoby na přesypání; temperové barvy žlutých odstínů; tácy na barvy; velký formát papíru cca 2x 2 m; lepicí páska, sprcha, mycí potřeby, ručníky.

Hudba

„Sluníčko, sluníčko, popojdi maličko“ – Jiří Suchý, Jiří Šlitr; „Vyjdi slunko za makové zrnko“ – Tomáš Kočko; „Zachodí slunéčko“ – Čechomor; „Když slunce zapadá“ – divadlo Sklep.

Příprava

Třída je upravena tak, aby dominovaly odstíny žluté. Na zem rozprostřeme žluté látky, oblečení, žíněny, koberečky a šátky a vytvoříme z nich známé „hnízdo“ žluté barvy.

Jemný písek z pískovnice přesypeme do větší kameninové nádoby a vložíme do horké vodní lázně (větší nádoba s vroucí nebo hodně horkou vodou), aby se prohřál.

Na zem ve třídě nalepíme lepicí páskou velký arch papíru a předkreslíme na něj kruh. Na tácy připravíme žluté temperové barvy. V umývárně máme přichystány mycí prostředky a ručníky.

Všichni jsou žlutě oblečení, děti si navíc z domova přinesly jeden vlastní předmět žluté barvy.

Motivace

Děti přivedeme do žlutě vyzdobené třídy, ukazujeme si různé odstíny a důkladně se s barvou seznamujeme. Systematicky si připomínáme si: „Toto je žlutá.“ Srovnáváme barvu a odstíny oblečení, předmětů, povídáme dětem o tom, co žlutá barva symbolizuje, kde ji potkáváme (slunce, světlo, teplo, bezpečí, kuřátko). V rámci dechové rehabilitace dětem rozdáme žluté foukací harmoniky a zazpíváme si s kytarou tematické písničky ke žluté barvě („Voláme sluníčko“, „Sluníčko, popojdi maličko“, „Dobrý den, dnes máme slunečný den“). V kroužku si prohlédneme látkové sluníčko a pojmenováváme části obličeje. V rámci smyslového učení demonstrujeme na zapálené žluté medové svíčce, že žlutá patří do teplého spektra barev. Pozorujeme žlutý plamének a ohříváme si dlaně. Po společném sfouknutí plamene ke svíčce přivoníme. Stejně úkony provádíme s aromalampou s vonným olejem s vůní citrusů.

Postup

Stejně jako v programu ostatních barev následuje tichá fáze vstřebávání barvy, kdy děti sedí kolem hnízda a nechávají se všudypřítomnou žlutí emočně ovlivňovat, navázat vnitřní kontakt. Po určité době mohou vstoupit dovnitř hnízda a předměty přímo prozkoumat. Předměty donesené z domova si potom postupně schováváme do hnízda a děti mají za úkol svůj předmět mezi ostatními najít. Tuto část lze pojmut jako hru „Samá voda, přehořívá, hoří“.

Následuje cvičení s velkými žlutými gymnastickými balony na hudbu („Sluníčko, sluníčko, popojdi maličko“). Vycházíme z rehabilitačních cviků, rozvíjíme hrubou motoriku v těchto oblastech: koordinace těla, orientace v prostoru, celková obratnost, posílení břišních a zádočných svalů. Motivujeme vyprávěním o slunci. Je možno zařadit cílené kutálení míčů ve dvojicích a posílání menšího míčku nad hlavami v řadě za sebou. Pohybovou činnost ukončujeme nácvikem správného bráničního dechu na zemi v sedu s hlavou položenou tvář na míči před sebou. Zvolna vydechujeme a nadechujeme, ťukáme prsty a dlaněmi na stěnu míče, posloucháme a vnímáme vibrace.

Pokračujeme artefietkou hrou „Sluníčko“. Cílem je společné vytváření slunce z různých materiálů a předmětů žluté barvy. Vymezíme si ve třídě prostor, kde budeme pracovat. Děti si vybírají objekty ze žlutého hnízda, přinášejí je k místu a skládají z nich kruh s paprsky. Nejvhodnějšími materiály jsou látky, stuhy, provazy, polštářky, šátky aj. Když je slunce hotové, položí se děti hlavou ke středu tak, aby samy ze svého těla tvořily paprsky. Pustíme jim relaxační hudbu („Vyjdi slunko za makové zrnko“). Děti se stávají paprsky, hřejí, natahují se, smršťují, drží se za ruce s ostatními, šimrají prstíky, dotýkají se navzájem. Všichni natáhnou paže do středu za hlavu, pohladí ostatní a pokouší se poslepu uchopit ruku někoho jiného. Snažíme se u dětí vzbudit zájem o mezilidský kontakt, doteky, sociální začlenění a mimoslovní vyjádření. Potom se otočíme a do středu kruhu dáme bosá chodidla, analogicky opakujeme předchozí úkony.

Povídáme si o písku u moře, o písku na poušti, o jeho vlastnostech – je sypký, jemný, prohřátý od slunce. Předkládáme dětem prázdnou pískovnici, pod jejíž sklo vložíme látkové slunce (obrázek slunce). Děti na pískovnici položí ruce a my je z výšky zasypáváme předem prohřátým pískem. Rozvíjíme hmat a cit – písek je na ruku příjemně teplý, děti se jím probírají prsty, zahrabávají si ruce. Následuje grafomotorické cvičení a rozvoj jemné motoriky – malujeme do písku prsty a libovolnými pomůckami (dřívka, lžičky, stěrky): kroužíme – slunce, vytváříme prstem linie – cesty, „píšeme“, odkrýváme slunce pod sklem a znovu rovnoměrně kresby zahlazujeme. Za hudebního podkresu („Zachodí slunéčko“) necháme děti volně pracovat, rozdáme jim nádoby k přesypání a další pomůcky.

Výtvarná část je předem připravena podle výše popsaných instrukcí. Děti se zují, svléknou si ponožky a vyhrnou nohavice. Posadí se na židle kolem archu papíru s předkresleným kruhem. Z organizačních důvodů malují najednou jen 2 děti, ostatní přihlížejí a čekají, až přijdou na řadu. Ponejprv se namáčí chodidla v tácku se žlutou barvou, potom se chůzí po papíru otiskují stopy dovnitř kruhu. Cílem je namalovat touto technikou slunce. Vystřídají se postupně všichni účastníci. Při této činnosti je žádoucí asistence více dospělých (dohled ve třídě, výpomoc při očištění dětí po výtvarné práci). Je nutné předem si domluvit mytí chodidel, uvádím tyto způsoby: a) donesení dítěte do sprchového koutu, b) tzv. „novinové cestičky“ – trasa od pracovního místa až do umývárny pokryta listy z novin, po kterých děti přejdou.

Na závěr se s dětmi rozloučíme opět v kroužku. Zopakujeme si, co jsme za dopoledne prožili a co vše může mít žlutou barvu. Zazpíváme si písničku „Když slunce zapadá“ společně s nahrávkou na CD. Žlutý den zakončíme vytvořením kruhu úchopem za ruce a posláním stisknutí – jiskřičky – dokola.

Reflexe

Děti reagovaly na žlutou barvu stejným způsobem jako na červenou. Vykazovaly značnou aktivitu, dokázaly se maximálně koncentrovat. Byl patrný rozdíl v nadšení z činnosti oproti modré a zelené barvě. Nejvíce děti bavila práce s pískovničkou a obtiskování chodidel. Dokonce se tato činnost velmi líbila chlapci, který za normálních okolností zcela nesnáší jakékoli ušpinění. Nyní, po vzoru ostatních, namácel chodidla do barvy zcela bez problémů. Tato činnost byla pro něj ve své netradičnosti evidentně natolik lákavá, že převýšila jeho obavy, a i ostatní děti zaujala zejména proto, že byla dosud nepoznaná. Nerealizovala se však přesně dle mých původních plánů, kdy měly děti tvořit pouze v předkresleném kruhu. Pro děti bylo obtížné představit si na tak velkém formátu slunce a určitou plochu vybarvovat, takže chodily po celé ploše papíru, přičemž nechápaly můj původní pokyn.

Dětem bylo velmi příjemné probírat se ohřátým pískem a vytvářet si v něm cestičky, přesypat ho a odkrývat slunce pod sklem. Vydržely dlouhou dobu nerušeně pracovat.

Relaxace také patřila mezi velmi vydařené prvky programu. Děti spolu pěkně interagovaly, podařilo se mi podnítit jejich zájem o kontakt, neměly zábrany při doteku, protože jim byl příjemný.

Po prožívání žluté barvy se zlepšilo uchopení pojmu, všechny děti dokáží bezpečně rozpoznat žlutou barvu a přiřadit ji ke stejnému odstínu.

3.5 Projekt „Prožívání barev“ – kroužek Pohádka – starší děti

3.5.1 „Červená“

Cíl

Prožití červené barvy a přínos vlastního zážitku; rozvoj kognitivních a percepčních schopností; schopnost rozeznávat teplé a studené barvy; rozvoj smyslového vnímání; rozvoj jemné a hrubé motoriky; rozvoj rytmického cítění; schopnost vyjádření hudby pohybem; abreakce s využitím bicích nástrojů a poslechu hudby; práce s barvou – volná tvorba, vyzkoušení si nekonvenčních technik; podpora empatie.

Úkol

1. Motivace, úvod do činnosti: povídání o červené barvě v kroužku, namalování obličejovými barvami, začarování do červeného království, pohybová hra „Čertovské ocásky“

2. Působení červené barvy, pozorování, vybírání předmětu a odstínu, který se mi líbí

3. Poznávání teploty barvy – pomůcka: relaxace s termoforem

4. Rozvoj smyslů: hmat a cit – červená akupresurní stezka

5. Poslech hudby – abreakce, vybití.

a) Šamanský tanec s šátky, bubny a stuhami

b) Bubnování rukou i paličkou na rámové, šamanské bubny

c) „Červené bubnování“ – obtisky červeně natřených dlaní úderem na papír

6. Závěr – společné objetí, reflexní dialogy

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky a předměty červené barvy; obličejové barvy; červené šátky; červené stuhy; termofor; rámové bubny s paličkou; akupresurní rehabilitační pomůcky – nášlapné destičky se strukturou; temperové barvy prstové; čtvrtky A3; CD přehrávač.

Hudba

CD s vlastním výběrem, hudba podporující abreakci s výrazným strhujícím rytmem: Šamanské, indiánské bubnování, australské rytmické didgeridoo.

Příprava

Ve třídě nashromáždíme co nejvíce červených látek, předmětů, šátků aj. Doporučuji opět vytvořit na určeném místě ve třídě tzv. „hnízdo“ z červených objektů. Na podlaze vytvoříme stezku z červených nášlapných destiček a podložek s různými výstupky z akupresurní sady. Dále je třeba předem si připravit termofor s horkou vodou, výše uvedené pomůcky a hudbu.

Členové skupiny přijdou oblečení v červené barvě.

Motivace

Zadání, motivace a postup probíhá podobným způsobem, jako červený den u první skupiny. Děti přivedeme do předem připravené a červeně vyzdobené třídy s připraveným „hnízdem“ z červených látek a předmětů. Sedneme si do kroužku, povídáme si, jak bude vypadat nadcházející program kroužku na tento měsíc a o tom, že dnes si zkusíme prožít červenou barvu. Vzpomínáme, co má v našem okolí červenou barvu, ukazujeme si na věcech, oblečení, obrázcích, a porovnáváme různé odstíny. Přiblížím dětem, co červená barva symbolizuje. Zpíváme s kytarou tematickou písničku k červené barvě (Červená se line záře). Začarujeme se pomocí červeného šátku do červeného království a namalujeme se obličejovými barvami. Zahrajeme si krátkou úvodní pohybovou hru „Čertovské ocásky“, abychom se uvolnili před samotným artefietickým cvičením. Běháme s červenými stuhami za pasem, cílem je pochytat v běhu co nejvíce cizích „ocásků“.

Postup

Opět, stejně jako s mladší skupinou, se nyní posadíme okolo „hnízda“ a vnímáme, jak na nás působí všechno červené kolem. Po chvilce si děti mohou vlézt dovnitř hnízda, prohlížet si předměty v něm a vybrat si jeden podle své libosti. V této části hry můžeme opět zařadit různé dílčí hravé úkoly s předměty různých odstínů, podle schopností dětí.

Abychom dětem přiblížili vnímání estetické teploty barev a konkrétně teplého charakteru červené, pomůžeme si opět připodobněním k fyzikální teplotě hřejivého předmětu. Červený termofor s horkou si posíláme v kruhu, přikládáme jej na záda a snažíme se vnímat barvu a teplo.

Potom přecházíme na akupresurní stezku. Děti si sundají přezůvky i ponožky, bosými chodidly přecházejí po stezce z akupresurních destiček a chodidly zkoumají povrch (můžeme prostřídat s jinými materiály a povrchy v červené barvě). Představujeme si, že chodíme po žhavém uhlí. V cíli stezky opět figuruje teplý termofor.

Následuje fáze vybití energie. Povídáme si o vzteku a zlobě, pokoušíme se jej dramaticky vyjádřit mimikou a hlasem. Pouštíme účastníkům skladby s výrazným tanečním rytmem a zkusíme ztvárnit tancem pocity, vztek a radost, dát jim průchod a příležitost přirozeně odeznít. Tanec vyvrcholí spontánním „Šamanským tancem“. Dále přichází na řadu bubnování. Rozdáme dětem rámové bubny a paličky, seznamujeme je s bubnováním, ukazujeme jim techniky. Pouštíme jim další skladby a necháváme je, aby se volně připojily a projevíly se pomocí rytmizace. Posledním úkolem s poslechem hudby je výtvarné vyjádření. Pracujeme na zemi, na omyvatelném povrchu. Každý dostane větší formát čtvrtky (A3) a tácek s červenou prstovou temperou barvou. Děti si představují, že papír je jejich bubínek, dlaně paličky a v rytmu vybrané skladby (s proměnlivým rytmem) oběma namočenýma rukama bubnují, znázorňují rytmus na papír. Snažíme se dětem nebrat volnost vnímání a exprese. Posléze si jdeme společně umýt ruce.

Ke konci si všichni sedneme do kroužku a vedeme krátký reflektivní dialog – děti mají možnost mluvit o tom, co zažívaly. Po diskuzi přichází zklidnění, zavřeme oči a představujeme si červenou barvu. Na závěr si povídáme, že červená je také symbolem lásky, končíme vřelým společným objetím v kruhu.

Reflexe

Tato část projektu byla z hlediska spolupráce a koncentrace dětí značně komplikovaná, realizace se nezdařila dle mých představ. To však nemusí znamenat

neúspěch práce, neboť právě z problémových situací lze získat hodnotné poznatky o vnitřním prožívání dítěte a zkušenosti pro další práci s ním.

Ukázalo se být nevhodným krokem, že jsem k předškolním dětem přistoupila se stejnou koncepcí, jako k mladším dětem z první skupiny. Pro starší skupinu byl obsah hodiny ve své obecnosti nedostatečně poutavý, děti postrádaly konkrétní příběh, motivaci a podněty, které by adekvátně zaměstnaly jejich tvůrčí potenciál. Ze zúčastněného pozorování i reflektivních rozhovorů bylo patrné, že leckteré aktivity (bubnování, šamanský tanec, smyslové počítky, výtvarná exprese) děti sice zaujaly a bavily, ale neposkytly jim možnost dalšího rozvoje.

Již po první pohybové rozehřívací hře se děti těžko soustředily. Později při smyslové hře s termoforem někteří ztráceli pozornost a cíleně program narušovali, neboť už jsou pro ně prováděné úkony známé, zažité.

Cvičení, která zahrnují do programu červené barvy, jsou spojena se stimulací a vybitím energie. V případě této skupiny dětí ale stimulace překypěla v rozjívěnost, předškolní děti využily pokyn k divokému projevu a bylo obtížné je zklidnit. Bylo nutné činnosti rázně ukončit, vymezit hranice a vrátit se k programu dalším bodem.

Na základě této zkušenosti jsem další části projektu sestavovala s ohledem na potřeby skupiny, viz níže.

Ze zpětné vazby od dětí jsem zjistila, že červená je rozhodně nejoblíbenější barva (při výběru ze základních barev). Dívky ji zcela upřednostňují před ostatními, ale i chlapci potvrdili, že červená barva se jim velmi líbí. Všeobecně dětem připomíná jahody, srdce, ústa a tváře, klaunský nos. Z výpovědí dětí vyplynulo, že jim přinášelo radost bubnování a zaujala je rytmizace červenými dlaněmi na papír dle poslechu hudby.

Žádné z dětí nemělo problém s nanášením barvy do dlaně, bavilo je mít dlaně pomalované a „patlat se“. Některé zvládaly bubnovat dlaněmi do rytmu, jiné pouze bouchaly dlaněmi o papír v rychlém tempu, ale bez rytmu.

Bylo zřejmé, že červená barva působila na psychiku dětí velmi dráždivě.

3.5.2 „Modrá“

Cíl

Prožití modré barvy, hodnota vlastní zkušenosti; výtvarné vyjádření hudby a pocitů při poslechu skladby; rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky; relaxace a uvolnění; uvědomování si tvarů a odstínů barev v přírodě; naučit se tvůrčí spolupráci ve skupině a toleranci k druhým lidem; rozvoj práce s barvou a představivosti; rozvoj smyslového vnímání; rozvoj hudebního vnímání; rozvoj představivosti, tvořivosti a barevného vnímání.

Úkol

1. Příběh potůčku – motivace, úvod do barvy
2. Pramen – seznámení s tibetskými mísami
3. Potok – experimentace s vodou
4. Rybník – relaxace na kuličkovém vaku, poslech hudby, míčková automasáž
5. Řeka – rozvoj řečových, vyjadřovacích schopností; uchopení prostorové orientace
6. Moře – grafomotorická cvičení se stuhami – vlnky
7. Oceán – práce s ocean drumem, hra „Na rybářské lodě“ – koordinace těla
8. Vltava – výtvarné vyjádření hudby a pocitů při poslechu skladby
9. Závěr, reflexe

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky, předměty v modré barvě; mapa s vodními toky; skleničky s uzávěrem; modrý krepový papír; tibetské mísy; nádoby na přelévání vody; plastové umyvadlo s vodou a konývky; modrý relaxační vak nebo jiné modré relaxační místo (žíněnky, koberečky aj.); velkou modrou látku (deku, prostěradlo, metráž); modrý hedvábný šátek; menší modré míčky vhodné k míčkové automasáži; ocean drum nebo rámový buben s nasypáním prosem uvnitř, dešťová hůl; slánka se solí; modré krepové

stuhly na špejlích (gymnastické stuhly); velký arch papíru 2 m x 1,5 m; různé odstíny modré temperové barvy v miskách; štětce; CD přehrávač.

Hudba

CD s vlastním výběrem hudby – „Hlasy z přírody: 1. Potůček, 2. Déšť, 3. Bouřka“; „Zvuky Moře“ – relaxační hudba; „Vltava“ – Bedřich Smetana

Příprava

Jako obvykle poprosíme rodiče, aby děti vyslali do školky v modrém oblečení. Třídou upravíme tak, aby působila modře. V tomto případě je příprava trochu náročnější. Nesestavujeme „hnízdo“, nýbrž vytváříme klikatou „vodní cestu“ z většího množství různých modrých látek, šátků, dek, oblečení, polštářků a ostatních předmětů, které rozmístíme po celé podlaze ve třídě tak, aby imitovaly vodní tok. Zprvu mají představovat nejužší potůček, pak se rozšiřují v řeku, moře a končí největší látkou – oceánem. Stejně tak můžeme využít i odstínů a přiřadit je adekvátně mocnosti toku. Podle nadcházejících úkolů bychom měli na trase vytvořit jednotlivá stanoviště s připravenými pomůckami: pramínek – útulné zákoutí s tibetskou mísou naplněnou vodou; potok – umyvadlo s vodou, nádoby na přelévání, sklenice, krepový papír; rybník – relaxační vak, balónky na automasáž, modrý hedvábný šátek; moře – stuhly z krepového papíru, slánka; oceán – ocean drum. Na konec přilepíme velký formát papíru lepenkou k podlaze a přichystáme štětce a barvy.

Motivace

Děti přivedeme do předem připravené třídy. V kroužku se zamýšlíme nad modrou barvou, zda je nám příjemná nebo naopak. Ukazujeme si ji na objektech a látkách. Srovnáváme odstíny oblečení, předmětů, vyprávíme dětem o tom, co symbolizuje modrá barva, stejně jako v případě mladší skupiny. Ptáme se dětí, proč malujeme vodu modře. Vysvětlujeme, že voda je bezbarvá, ale dokáže například převzít barvu nebe nad sebou, proto se nám zdá, že má modrou barvu. Celkový vjem z barvy vody se nám zkrystalizoval a obecně si ji lidé připomínají jako modrou: dokonce se tak značí vodní plochy na mapách, což si v nich názorně ukazujeme. Nakonec si vyprávíme o životě potůčku a o tom, co budeme dnes prožívat. Vezmeme se za ruce v řadě a jdeme prožít modrou barvu jako život.

Postup

Pramen – seznamujeme se s tibetskými mísami. Nasloucháme jejich tónům, učíme se je rozeznávat. Děti se v hraní postupně vystřídají. Pro zajímavost můžeme dětem ukázat, jak vibrace působí na vodní hladinu a předvést hru na mísu naplněnou vodou (perličky), jako v programu pro mladší děti. Pak s dětmi pomalu přejdeme potůčkem k dalšímu stanovišti.

Potok – připravíme dětem podmínky pro experimentaci s vodou. Můžeme jim nabídnout různé nádoby na přelévání nebo použít korýtka kuličkové dráhy. Necháme dětem určitý časový úsek na volnou experimentaci. Potom dětem rozdáme modrý krepový papír, jejich úkolem je obarvit vodu v nádobách na modro. Děti si pak modrou vodu přelévají do uzavíratelných sklenic. Společně pak projdou naším korýtkem k rybníku.

Rybník – na tomto stanovišti děti čeká poslech hudby a relaxace na velkém modrém kuličkovém pytli. Děti se položí na záda vedle sebe tak, aby jim to bylo příjemné. Vyprávíme jim motivační pohádku např. o tom, že leží u vody, spí na slunci, slyší rozmluvy kachen a šplouchání vody. Je nám teplo, osvěží nás dešťové kapičky – rozdáme dětem modré měkké balonky na míčkovou masáž a pomůžeme jim s masáží končetin, trupu a zad. Děti se nejdřív masírují samy, následně navzájem ve dvojicích. Potom s dětmi cvičíme rehabilitační cviky s prvky jógy a pokračujeme v relaxaci pomocí hedvábných modrých šátků – děti se jimi hladí, provlékají je mezi prsty na ruce, pod nohou apod. Šátek můžeme s dětmi vyházovat a snášet jej dolů k obličejům jako padák. Na závěr přidáváme odpočinek s tóny tibetských misek.

Řeka – chytíme se s dětmi za ruce a komentujeme naši cestu – tok se více rozšiřuje – snažíme se ve skupině zaujmout jeho tvar a stáváme se řekou. Pomalu postupujeme směrem k moři.

Moře – proměníme se v mořské vlnky. Ochutnáváme sůl, abychom věděli, že je moře slané. Cvičíme s modrými krepovými stuhami na špejli a opisujeme ve vzduchu kruhy a vlnovky. Nakonec utváříme společnou vlnu v řadě vedle sebe postupným zvedáním a spouštěním rukou se stuhou. Dojdeme společně až k oceánu, kde objasníme, že je největší vodní plochou na světě.

Oceán – posloucháme nahrávku mořských vln a zkusíme hrát na ocean drum, díky němuž se děti dokáží zklidnit a koncentrovat. Děti se položí na břicho nebo na záda a předstírají plavání, na okamžik v konání ustanou a představí si, že leží na vodní hladině kolébány vlnami. Hrajeme si na rybářské lodě a lovíme rybky na magnetické rybářské pruty.

Vltava – poslední část zaujímá výtvarné zpracování modré barvy. Dětem rozdáme různé odstíny modré a štětce. Pustíme jim nahrávku Vltavy od B. Smetany, nastíníme obsah skladby a necháme je hudbu vnímat. Úkolem je vyjádřit na papír pomocí barev dojem z hudby. Představy, které v nás vyvolává, dynamiku, melodii atd.

Na závěr si děti sednou kolem modrého společného obrazu a nechávají na sebe působit modrou barvu. Následuje reflektivní dialog, kde shrnujeme s dětmi dojmy a pocity z prožívání modré barvy. Podněcujeme je k mluvnímu projevu.

Reflexe

Po předchozí zkušenosti, kdy jsem zjistila, že starší děti potřebují jiný přístup než skupina dětí mladších, jsem za účelem prožívání modré barvy vymyslela příběh potůčku, který děti dokázal pohltnout, takže naše společná práce se již ubírala jiným směrem, než v případě červené barvy. Po úvodní motivaci se již děti plně soustředily a o činnosti se zajímaly. Skupina tak spolupracovala a nikdo neměl potřebu její činnost narušovat. Z rozhovorů vyplynulo, že modrá na děti působí chladivým, přesto však klidným dojmem. Drtivá většina asociací byla spojena s vodou. Modrou barvu mezi ostatními upřednostňovali více chlapci, pouze jedna dívka zařazovala modrou mezi své oblíbené barvy. Všechny děti by si spíše vybraly světlý než tmavý odstín modré barvy.

Děti při prožití stezky potůčku nejvíce těšily tyto činnosti: experimentace s vodou, relaxace na kuličkovém pytli, výtvarné vyjádření hudby a práce s ocean drumem. Zároveň byla na skupině zřetelná i nespokojenost s krátkým trváním daných úkolů, u některých zastávek by děti rády strávily mnohem více času, limitoval nás ovšem časový rámeček kroužku.

Při relaxaci se děti dokázaly zklidnit, míčková masáž pro ně byla novým příjemným prostředkem k uvolnění. Nejen při společné relaxaci děti navzájem hojně

neverbálně komunikovaly a úspěšně se dorozumívaly například při výběru dvojic. Zdatně také reflektovaly dynamiku a vývoj emocí v hudbě, dokázaly své vnímání převést výtvarnými prostředky na papír. Malovaly různé typy vlnovek, přerušované linie, spirály, soustředné kruhy apod.

3.5.3 „Zelená“

Cíl

Prožití zelené barvy a obohacení zkušenostmi; rozvoj barevného vnímání, kognice a percepce; uvědomování si vlastního těla; spolupráce a komunikace s druhým; sebevyjádření; rozvoj jemné motoriky; rozvoj dramatických dovedností; rozvoj tvořivosti a fantazie.

Úkol

1. Motivace a úvod do činnosti: povídání o zelené barvě v kroužku, společné vymyšlení a vyprávění příběhu o skřítcích z trávy, hudebně-pohybová hra „Travička zelená“
2. Působení zelené barvy, pozorování, vybírání předmětu a odstínu, který se mi líbí
3. Výrazová hra „Travní skřítki“ – zaznamenání obrysu těla pomocí linie z papírových útržků, činnost ve dvojicích, rozvoj jemné motoriky – špetkový a pinzetový úchop
4. Výtvarná expresivní činnost – vytvoření „trávy“ z vlastní ruky, dramatizace „Příběhy z trávy“
5. Výtvarná činnost – individuální práce s temperovými barvami v zelených odstínech, malba štětcem na téma „Travní skřítek“
6. Závěr – společná hra tzv. Gordický uzel – rozplétání zeleného hada; následuje reflexe s dětmi v kroužku

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky, předměty v zelené barvě, zelené papírové útržky, obličejová zelená barva štětce, zástěna pro divadelní scénu; temperová barva v různých zelených odstínech a štětce, čtvrtky formátu A3.

Příprava

Ve třídě nashromáždíme větší množství různých zelených předmětů, ze kterých vytvoříme „hnízdo“, třídu upravíme tak, aby co nejcelistvěji působila zeleně. Dále je třeba předem nastříhat na menší kousky dostatečné množství zeleného papíru. Vybereme místo, kde bude probíhat dramatizace, a přichystáme zde štětce a barvy na tělo. Na jiném místě přichystáme čtvrtky formátu A3, štětce a misky s různými odstíny zelené barvy. Nejlépe volíme podlahu s omyvatelným povrchem.

Děti dnes do školky přijdou v zeleném oblečení.

Hudba

Relaxační, podkresová hudba – „Zvuky louky“ a „Zvuky lesa“.

Motivace

Děti přivedeme do zelené třídy a v kroužku přemítáme, čemu náleží zelená barva, hledáme ji kolem sebe. Děti se zamýšlejí, zda se jim tato barva líbí. Posuzujeme různé odstíny, povídáme si s dětmi o tom, co zelená barva symbolizuje. Vymýšlíme a vyprávíme si společně s dětmi příběh o travních skřítkách. Představujeme si, jak vypadají, co dělají, kde bydlí. Potom se zatočíme, zazpíváme a pohybově ztvárníme píseň „Travička zelená“, která je naší vstupenkou do země „travních skřítků“.

Postup

Po rozehřívací hře následuje již známé vstřebávání barvy. Děti se posadí kolem „hnízda“, beze slov na sebe nechávají působit zelenou barvu, pozorují předměty, snaží se barvu vnímat. Poté si opět uvnitř hnízda vyberou jeden ze zelených předmětů. Dohromady názorně zkusíme, jaké předměty se skřítkům z trávy nejvíce hodí, k čemu a proč.

Poté skřítkům vytvoříme stíny. Úkolem dětí je vtělit se do role skřítky, představit si, v jaké poloze by asi odpočíval, a následně vytvořit jeho stín pomocí zelených papírků. Děti mají nejprve bez použití slov zformovat dvojice, přičemž jim

můžeme pomoci názornými ukázkami (pokynutí, pohlázení apod.). Rozdělíme mezi ně větší množství různě zelených papírových dílků. První z dvojice se položí na zem do příjemné polohy, druhý klade zelené papírky po celém obvodu těla. Tehdy se může ležící skřítek opatrně postavit a vyměnit si roli s druhým ve dvojici. Konečně si společně vytvořené skřítky prohlédneme a podobně jako s předchozí skupinou z různých hledisek posuzujeme jejich tvary.

I další cvičení je shodné s cvičením skupiny mladších dětí. Za podkreslující hudby se zvuky lesa a luk si děti přemalují ruce na trs trávy, vciťují se do života stébel, vyrůstají a pohybují se ve větru v jakési minimalistické divadelní inscenaci, které se účastní vždy jeden herec a jeden divák, případně aktéři utvoří skupinky.

Dalším úkolem je výtvarné zpracování tématu „Travní skřítek“. Práce je individuální, na stolech či na zemi na omyvatelné ploše malujeme zelenými odstíny temperové barvy a štětci na formát A3,.

Na závěr si zahrajeme hru „Gordický uzel“, při níž se účastníci poslepu chytí za obě ruce v neuspořádaném hloučku, načež se pokouší rozplést do finálního kruhu, aniž by se kdokoliv pustil. Staneme se hadem, který se musí všelijak převracet a protahovat, aby se rozvázal.

Nakonec s dětmi vedoucí artefietické skupiny iniciuje rozhovor, ve kterém mají děti prostor reflektovat a sdílet svoje zážitky.

Reflexe

Ze společného zhodnocení na závěr jsem zjistila, že zelená dětmi považována za nejméně oblíbenou barvu v našem projektu, což ovšem nemělo vliv na prožívání a aktivity. Vyjma jediného chlapce, který má zelenou nejraději, ji všichni řadili až na poslední místo. „Je taková smutnější než ostatní“, prohlásila dívka E. Zelenou barvu dětem v asociacích nejčastěji zastupovala tráva, špenát, hrášek a had.

Děti se vžily do úvodního příběhu o skřítcích, rozvíjely vyprávění, navzájem se doplňovaly, zapojovaly hned od začátku svou představivost, hledaly skřítkům předměty s praktickým využitím („V zelené čepici bude postýlka“, „Ze zeleného listu budou mít šaty“ apod.)

Za nejzábavnější činnost děti považovaly obkládání skřítků „stínem“ z papírků. Děti si dávaly záležet na výběru polohy, ve které skřítek odpočívá, potom pečlivě skládaly obrys. Na výsledek – vlastní stín – se neobyčejně těšily. Na rozdíl od první skupiny se děti tohoto úkolu zhostily bez problémů, za plné koncentrace a trpělivě. Porovnávaly jednotlivé postavy navzájem, až došly k závěru, že se shoduje počet obrysů ve schoulené poloze na boku s počtem skřítků ležících v s končetinami nataženými od těla.

Při dramatizaci se děti rozdělily pouze na dvě velké skupiny, v čele každé z nich stála jedna dívka vůdčího charakteru. Divadelní „jeviště“ jsme zhotovili ze stolů. Po chvíli rozmyšlení a příprav hraných scén se děti ponořily do hereckých rolí. První skupinka zahrála synchronní divadlo „Den travičky“, aneb co tráva dělá od rána do večera: narovná se, za deště pije vodu, ve větru vlaje, roste, tancuje a ukládá se ke spánku. Druhá skupinka zkomponovala hru na téma „Jak roste tráva ze země“, znázornila tři fáze vývoje: růst trávy od semínka, prodírání půdou, růst do výšky.

Z mého pohledu se velmi zdařila výtvarná činnost, děti se jí zhostily s radostí a využily přitom několika odstínů zelené barvy. Každý maloval svého skřítka a vymyslel mu vlastní jméno („Trávníček“, „Mecháček“, „Víla Travinka“, „Zeleňák“, „Brčálník“, „Zeleňáček“ aj.).

Při prvním pokusu o realizaci „Gordického uzlu“ děti nevstřebaly pokyn, že se mají stále držet, takže původní záměr nevyšel.. Druhý pokus se již zdařil.

3.5.4 „Žlutá“

Cíl

Prožití žluté barvy s přínosem vlastního prožitku; rozvoj hrubé motoriky; rozvoj kognitivních schopností; relaxace, uvolnění; podpora prosociálního chování a interpersonálních kontaktů, jemné motoriky; rozvoj smyslového vnímání; rozvoj hudebního vnímání; taneční vyjádření hudby; rozvoj fantazie a tvořivosti; relaxace; naučit se tvůrčí spolupráci ve skupině a toleranci k druhým lidem.

Úkol

1. Motivace a úvod do činnosti: povídání o žluté barvě v kroužku; rozehřívací pohybová hra „Na žlutásky“
2. Působení žluté barvy, pozorování, vybírání předmětu a odstínu, který se mi líbí
3. Cvičení s prvky jógy „Pozdrav slunce“; „Sluneční rozcvička“; taneční vyjádření písničky „Voláme sluníčko, haló“
4. Vytváření vlastního skupinového slunce z různých žlutých materiálů (stuhy, látky, předměty); skupinová relaxace s hudbou
5. Rozvoj hrubé motoriky, koordinace těla – cvičení na velkých žlutých gymnastických míčích
6. Výtvarná činnost „Slunce“ – skupinová tvorba koláže – práce s různými materiály a lepidlem
7. Závěr, reflektivní dialogy a rozloučení v kroužku

Materiál, pomůcky

Oblečení, látky, předměty ve žluté barvě; žluté stuhy, látky, šátky; žlutý hedvábný šátek; velké žluté gymnastické míče; velký formát papíru cca 2 x 2 m; materiály na koláž ve žluté barvě – kousky papíru, vlna, zlatý alobal, šňůrky, žlutá brčka, modelína aj.; lepidlo Herkules; CD s nahrávkami a přehrávač.

Příprava

Zařídíme si třídu v žlutém stylu – obdobně jako ve všech předchozích hodinách. Vyjma materiálu na „hnízdo“ tentokrát potřebujeme sadu žlutých šátků v počtu zúčastněných dětí. Doporučuji tedy požádat rodiče v tomto bodě o výpomoc, stejně jako s oděním dětí do žluté barvy. Dále připravíme gymnastické balony na cvičení a pro poslední úkol na kousky nastříháme rozmanité materiály ve žluté barvě – vlnu, provázky, papír, modelínu, brčka, alobal atd. Poslouží jako stavební kameny pro lepenou mozaiku slunce. Na zem lepicí páskou přichytíme větší formát papíru. Nakonec přichystáme CD přehrávač a hudbu.

Hudba

„Vyjdi slunko za makové zrnko“ – Tomáš Kočko; „Zachodí sluníčko“ – Čechomor; „Když slunce zapadá“ – divadlo Sklep; „Sluníčko, sluníčko, popojdi maličko“ – Jiří Suchý, Jiří Šlitr.

Motivace

Ve žluté třídě si s dětmi sedneme do kroužku, abychom si ujasnili, jaké vlastnosti má žlutá barva, jak na nás působí a pro které věci kolem nás je charakteristická. Ani tentokrát neopomeneme rozlišit a porovnat různé odstíny žluté, vyjasníme si, zda patří do teplého či studeného spektra. Průzkumem také stanovíme relativní oblíbenost žluté barvy mezi členy skupiny. Necháme děti volně jmenovat asociace, které se jim u žluté barvy vybavují. Potom si zahrajeme rozehrávací hru „Na žluťásky“ se žlutými šátky. Na zaznění signálu (triangl) děti-motýli „létají“ po třídě. Chytá je jeden „modrásek“, koho chytí, ten si lehne pod svůj šátek a „zakuklí se“ až do doby, než jej jiný „žluťásek“ zachrání pohlazením po zádech. Na další zvukový signál dojde k vystřídání role „modráška“.

Postup

Po motivačních procedurách a rozehrávací hře následuje obvyklý postup, jaký děti znají z předchozích barevných kroužků. Nejprve kolem „hnízda“ vnímají, co v nich žlutá barva vyvolává, poté si v „hnízdě“ vybírají předmět, který se jim líbí.

Následně s dětmi provádíme tělesná cvičení s prvky jógy, motivujeme děti improvizovaným vyprávěním pohádky o slunci, abychom nastolili vhodnou atmosféru pro introdukci sérii cviků „Pozdrav slunce“. Potom přichází na řadu „Sluníčková rozcvička“, při které klademe důraz na koordinaci těla, trénink rovnováhy a dýchání, dáváme dětem možnost sebevyjádření formou tance na hudbu (klavírní doprovod, písnička „Voláme sluníčko, haló“).

Pokračujeme artefyleckou hrou „Sluníčko“. Cílem je společné vytváření slunce z různých materiálů a předmětů žluté barvy. Vymezíme ve třídě prostor, kde budeme pracovat. Děti vybírají šátky a látky ze žlutého hnízda, přinášejí je k místu a skládají z nich kruh. Když je slunce hotové, položí se děti hlavou ke středu tak, aby samy ze svého těla tvořily paprsky. Pustíme jim relaxační hudbu („Vyjdi slunko za makové

zrnko“). Děti se stávají paprsky, hřejí, natahují se, smršťují, drží se za ruce s ostatními, šimrají prstíky, dotýkají se navzájem. Zavřeme oči a představujeme si, jak sluníčko hřeje. Jeden dobrovolník uchopí žlutý hedvábný šátek, chodí kolem dětí a hladí jím ostatní po končetinách a obličejí. Všichni pak natáhnou paže do středu za hlavu, pokouší se poslepu uchopit ruku někoho jiného a po hmatu hádají, o koho se jedná (podle ruky, vlasů i obličejí). Snažíme se u dětí vzbudit zájem o kontakt a neverbální komunikaci. Potom se otočíme a do středu kruhu dáme bosá chodidla, opakujeme předchozí úkony.

Následuje cvičení s velkými žlutými gymnastickými balony na hudbu („Sluníčko, sluníčko, popojdi maličko“). Vycházíme z rehabilitačních cvičení, rozvíjíme hrubou motoriku v oblastech koordinace těla, orientace v prostoru, celkové obratnosti a posílení břišních a zádových svalů. Pohybovou činnost ukončujeme nácvikem správného bráničního dechu v sedící poloze s tváří položenou na míči před sebou. Zvolna vydechujeme a nadechujeme, ve dvojicích ťukáme prsty a dlaněmi na stěnu míče, nasloucháme a vnímáme vzniklé vibrace.

Výtvarná činnost tentokrát spočívá ve skupinové tvorbě lepené koláže „Slunce“. Děti mají k dispozici štětky, lepidlo a bohatou nabídku materiálu (kousky papíru, vlna, zlatý alobal, šňůrky, žlutá brčka aj.), ze kterého bude sestaven základní kotouč i obličejové detaily slunce. Ponecháme přitom dětem dostatečný čas na samostatné tvoření.

V závěru probíhají reflexní dialogy v kroužku kolem „Slunce“, probíráme s dětmi společné tvoření, pocity z prožívání žluté barvy, co se jim líbilo apod. Na závěr se rozloučíme zpěvem písničky „Když slunce zapadá“ společně s nahrávkou na CD. Program ukončíme tak, že se s dětmi uchopíme v kruhu za ruce a vyšleme několik jiskřiček – stisknutí – dokola.

Reflexe

Z reflektivního rozhovoru jsem zjistila, že žlutou barvu mají děti téměř v takové v oblibě jako červenou. Nejčastější asociací ke žluté bylo pro děti slunce, patrně i z tohoto důvodu správně tipovaly, že žlutá patří mezi teplé barvy. Děvčátka si při

možnosti výběru předmětu z „hnízda“ záměrně vybírala typicky dívčí objekty, především šátky, korále a stuhy, zatímco u chlapců probíhal výběr spíše náhodně.

Při pohybovém ztvárňování písničky měly děti prostor pro vlastní tanec, ale po chvíli se většina z nich nechala strhnout dvěma vůdčími dívkami ve skupině a bez vlastní invence po nich opakovala taneční prvky. Domnívám se, že takové chování je podmíněno mj. i tím, že děti v MŠ dostávají méně prostoru pro individuální vyjádření, než kolik by potřebovaly. Jsou zvyklé stále pracovat v kolektivu s přemírou asistence pedagoga, proto jim činí obtíže důvěřovat v legitimitu svého spontánního chování.

Děti byly zručné při vytváření „Slunce“, neopomněly znázornit oči s řasami, ústa a nos. Na podnět „Zkuste, děti, vymyslet, z čeho bychom mohli udělat slunci paprsky, když už nemáme šátky“, dívku A. ihned napadlo: „No přece z dětí! Máme žlutý trička a když se položíme na zem, tak budeme jako sluníčko.“ Skupinová relaxace proběhla, dětem byly vzájemné dotyky příjemné. Byly k sobě ohleduplné a jemné. Chlapec Z., který nepřijímá dobře fyzický kontakt, tentokrát situaci velmi dobře zvládl, svou averzi překonal díky možnosti využití šátku při hlazení a postupným ozkoušením doteků s ostatními. Ráda bych zde zmínila, že tento chlapec učinil od začátku školního roku velký pokrok díky artefietickým hrám a individuálnímu přístupu, citlivému dodávání sebedůvěry a neustálé pozitivní motivaci. Jeho reakce se zlepšily, došlo u něj ke zklidnění a ke zvýšení sebejistoty.

Výpovědi dětí naznačují, že největší obliby dosáhlo vytváření společné koláže. Každý si při ní dle libosti vybral materiál a plošku ke zpracování. Zpočátku děti pracovaly pouze na svém kousku slunce, postupně však začaly kooperovat, materiál si podávaly, komunikovaly a nakonec upravovaly společně celou plochu, bez vlastnického nároku na svou původní pozici.

4. ZÁVĚR

Pozitiva artefiletiky:

- zvyšování sebedůvěry dítěte ve výtvarném projevu díky (chybí důraz na dokonalosti díla)
- odbourávání zábran z výtvarného projevu
- rozvoj tvořivosti, imaginace, asociačních schopností, umění prožívat
- odbourávání komunikační blokády a zábran z kontaktu
- lepší rozvoj kognitivních schopností díky propojováním více oblastí

Úskalí artefiletiky:

- Nevhodné zadání hry s nepřiměřenými požadavky na schopnosti účastníků může zapříčinit nepochopení a zápornou reakci.
- U některých jedinců můžou silné zábrany z výtvarného projevu vést k napětí a úzkosti. Některá artefiletická cvičení (např. masky) mohou v dětech s fobiemi vyvolat silné reakce a úzkostné stavy
- Body art může u citlivých jedinců vyvolat alergické reakce.
- časová náročnost

Shrnutí:

Cíle, které jsem si pro tuto práci vytyčila, považuji za uspokojivě splněné. V rámci studia kurikulárních dokumentů, rozhovorů a pátrání v pramenech jsem nabyla hlubšího vhledu do historického vývoje speciální pedagogiky u nás, zatímco průzkum osobních názorů současných pedagogů v předškolních zařízeních mi poskytl přehled o všeobecném přístupu k metodám artefiletiky nyní. Počet sebraných odpovědí a jejich výpovědní hodnota je nad očekávání bohatá. Překvapivé pro mě bylo zjištění, v jakém rozsahu dnes učitelé v mateřských školách (napříč jejich spektrem) tvořivostně-expressivní metody výtvarné výchovy praktikují. Pravdou zůstává, že mnohé z činností a postupů, které dnes artefiletika ve svém metodickém rámci zahrnuje, jsou a byly praktikovány bez vědomé souvislosti s dnešním pojmem artefiletika. Přesto přínos této disciplíny v propagaci, podpoře a vývoji zmíněných metod a způsobů práce s dětmi vítám a oceňuji. Artefiletika pedagoga vybavuje vynikající sadou nástrojů pro všestranné rozvíjení dětí, ale nepřipravuje je o svobodu v improvizaci, invenci a modifikaci technik dle individuální potřeby.

Věřím, že tato práce dokáže posloužit pedagogům i jiným zájemcům o práci s dětmi jako zdroj souhrnných informací o artefiletickém přístupu k výchově, pomůcka pro vyjasnění vztahu s blízkými disciplínami arteterapie v širším slova smyslu a v neposlední řadě jako zdroj inspirace pro vlastní práci.

V rámci praktické části své práce jsem realizovala artefiletický projekt „Prožívání barev“, a to ve dvou nezávislých skupinách. Skutečnost, že se obě skupiny v určitých ohledech liší (věk, rozdílné zatížení handicapem), mi poskytla velmi cenné zkušenosti díky možnosti srovnání. Načerpala jsem mnoho podnětů, jak svou práci lépe vést, prohloubila jsem své zkušenosti s vyhodnocováním potřeb jednotlivých dětí, práce mi rovněž pomohla ve schopnosti rychle a adekvátně reagovat na vývoj situace, přizpůsobovat se a improvizovat. Průběh a výsledky projektu jsem zaznamenala zaprvé fotodokumentací, která je otištěna v příloze, zadruhé zhodnocením projevů dětí a vlastní reflexí těch dětí, které jsou toho schopny (starší skupina).

Osvědčilo se mi propojení výtvarných metod artefiletiky např. se hrou na hudební nástroje, dramatem, tancem, spontánními nápady, improvizací a pod. Vřele doporučuji začlenění technik V. Slavíkové a J. Slavíka, stejně jako bych začínajícím učitelům doporučila zúčastnit se ročního artefiletického kurzu či seminářů. Vlastní prožitek a artefiletická zkušenost v roli příjemce jsou pro následnou práci s dětmi nedocenitelné. Má prvotní vize, že ve dvou skupinách povedu program shodným způsobem, brzy narazila. Šestileté dítě nelze ve stejné míře zaujmout týmž způsobem, jako dítě tříleté. Musela jsem tedy program pro obě skupiny přizpůsobit konkrétním nárokům a vlastnostem jejich členů. Bylo zde patrné, že předškolní děti potřebují k motivaci konkrétní příběhovou linii, kterou mohou dále individuálně rozvíjet dle své fantazie.

Jsem přesvědčena, že účast na projektu měla pro děti nepopiratelný přínos, nejzřetelnějšího posunu došly patrně v oblasti kognitivních dovedností. Konkrétně skupina Berušky, u níž doposud přetrvávaly potíže s fixací názvů barev, nyní problém s přiřazováním barev pozbývá a splnila tak základní cíl projektu. V případě dvou chlapců se výrazným způsobem podařilo oslabit a překonat závažné bloky. Chlapec s averzí vůči potřísnění se nechal strhnout otiskováním končetin na papír, rovněž tak chlapec s nechutí vůči dotekům se pomocí šátku postupně dokázal kontaktu se spolužáky otevřít. Děti celý program prožily s radostí, práce tedy byla příjemná i mě, což lze rovněž prohlásit za cíl artefiletického snažení.

5. SEZNAM LITERATURY A INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

BARAN, L. Barva v umění, kultuře a společnosti. Praha : SPN, 1978.

BEČVÁŘOVÁ, Z. Současná mateřská škola a její řízení. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-537-7.

BLÁHA, J., SLAVÍK, J. Průvodce výtvarným uměním V. Praha : Práce, 1997. ISBN 80-208-0432-3.

BROŽEK, J. Výtvarná výchova a barva. Ústí nad Labem : UJEP, 2003. ISBN 80-7044-494-0.

CAMPBELLOVÁ, J. Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi. Praha : Portál. ISBN 80-7178-204.

CASEOVÁ, C., DALLEYOVÁ, T. Arteterapie s dětmi. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-065-0

CIKÁNOVÁ, K. Kreslete si s námi. Praha : Aventinum, 1992, ISBN 80-85277-79-4.

ČINČERA, J. Práce s hrou pro profesionály. Praha : Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1974-0.

DAVIDO, R. Kresba jako nástroj poznání dítěte : Dětská kresba s pohledu psychologie. Praha : Portál, 2001, ISBN 80-7178-449-4.

FONTANA, D. Tajemný jazyk symbolů : Názorný klíč k symbolům a jejich významům. Praha a Litomyšl : Paseka 1994. ISBN 80-85192-91-8.

HULKE, W. M. Magie barev. Praha : Pragma 1996. ISBN : 80-7205-000-1.

HUTŇANOVÁ, Z. Tvoříme s dětmi. Praha : Mladá fronta 2004. ISBN 80-204-1098-8.

JAKOUBKOVÁ, V., PACKOVÁ, J., PEJŠOVÁ, J. Výtvarná výchova v mateřské škole. Praha : Naše vojsko, 1988.

JEBAVÁ, J. Úvod do arteterapie. Praha : Karolinum 1997. ISBN 80-7184-394-6.

- JEDLIČKA, R., KOŤA, J. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Praha : Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.
- JIRÁSEK, I. Vymezení pojmu zážitková pedagogika. Olomouc : Gymnasion, 2004, č.1, s. 6–16. ISSN 12214-603X.
- JUNGMANNOVÁ, B. Aplikace metod artefietiky na sociální skupiny v různých zařízeních a institucích. Praha, 2008. Bakalářská práce na UK v Praze. Husitská teologická fakulta.
- KANTOR, J., LIPSKÝ, M., WEBER, J. a kol. Základy muzikoterapie. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-247-2846-9.
- KOUTNÁ, B. Odraz stavu psychiky člověka ve výtvarném projevu, absolventská práce na Vyšší odborné škole pedagogické a sociální v Praze, Praha, 2002.
- KRATOCHVÍL, S. Skupinová psychoterapie v praxi. Praha : Galén, 1995. ISBN 80-85824-20-5.
- KREJČÍŘOVÁ, O. Estetická výchova mentálně retardovaných. Olomouc : Netopejr, 1998. ISBN 80-86096-12-2.
- LANDISCHOVÁ, E. Teorie a praxe arteterapie - taneční a výtvarné formy. Praha : PedF UK, 2007. ISBN 978-80-7290-297-2.
- LIEBMANNOVÁ, M. Skupinová arteterapie : Nápad, témata a cvičení pro skupinovou výtvarnou práci. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-864-3.
- MATOUŠEK, O. Potřebujete psychoterapii? Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-036-7.
- MORENO, J. J. Rozehrát svou vnitřní hudbu. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-980-1.
- NĚMEC, J. Od prožívání k prožitkářství : Výchovná funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky. Brno : Paido, 2002. ISBN 80-7315-006-9.
- PIPEKOVÁ, J. a kol.. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno : Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6

POKORNÁ, P. Úvod do muzikoterapie pro speciální pedagogiku - obor vychovatelství. Praha : SPN, 1982.

RENOTIÉROVÁ, M., LUDVÍKOVÁ, L. a kol. Speciální pedagogika. Olomouc : UP, 2006. ISBN 80-244-1475-9

RUBINOVÁ, J. A. a kol. Přístupy v arteterapii. Teorie a technika. Praha : Triton, 2008, ISBN 978-80-7387-093-5.

SCHWEIZEROVÁ, R. Masky, terapie sebepoznání, Praha : Panorama. Československý loutkář 1991, č.2.

VĚSTNÍK MŠMT. Praha : MŠMT, únor 2005, sešit 2, ročník LXI.

SLAVÍK, J. Mezi arteterapií a výchovou – artefiletika. Psychologie dnes - časopis pro moderní psychologii, 1998, 4, č. 10, s. 14 – 16. ISSN 1211-5886.

SLAVÍK, J. Od výrazu k dialogu ve výchově : Artefiletika. Praha : Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-437-3 .

SLAVÍK, J. Arteterapie v souvislostech speciální pedagogiky. Speciální pedagogika, 1999, 9, č. 1, s. 7 – 19. ISSN 1211-2720.

SLAVÍK, J. (ed.) Současná arteterapie v České republice a v zahraničí. 1. vyd. Praha : PedF UK ve spolupráci s Českou arteterapeutickou asociací, 2000. ISBN: 80-7290-004-8.

SLAVÍK, J. Umění zážitku, zážitek umění : teorie a praxe artefiletiky; 1. díl. Praha : PedF UK, 2001, ISBN 80-7290-066-8.

SLAVÍKOVÁ, V. a kol. Tvořím, tvoříš, tvoříme. Praha : PedF Uk, 2007. ISBN 978-80-7290-341-2.

SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, S. Dívej se, tvoř a povídej – artefiletika pro předškoláky a mladší školáky. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-322-2.

SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H. Výtvarné čarování : Artefiletika pro předškoláky a mladší školáky, Praha : PedF UK, 2003. ISBN 80-7290-016-1.

ŠICKOVÁ – FABRICI, J. Základy arteterapie. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-408-3.

ŠIMANOVSKÝ, Z. Hry s hudbou a techniky muzikoterapie. Praha : Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-928-6.

UŽDIL, J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta : výtvarný projev a psychický život dítěte. 5. přeprac. a dopl. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-599-7 .

VÍTKOVÁ, M. Speciální pedagogika v raném předškolním věku se zřetelem na rozvoj výtvarných aktivit. Brno : Masarykova univerzita, 1993

VÍTKOVÁ, M. Tělesně postižené dítě v mateřské a základní škole. Brno : MU, 1999

ZICHA, Z. Úvod do speciální výtvarné výchovy. Praha : PedF UK, 1981.

Internetové zdroje:

METER van, M. Art therapy and special education. American art therapy association, 2010. <www.americanarttherapyassociation.org/upload/toolkitspecialeducation.pdf>

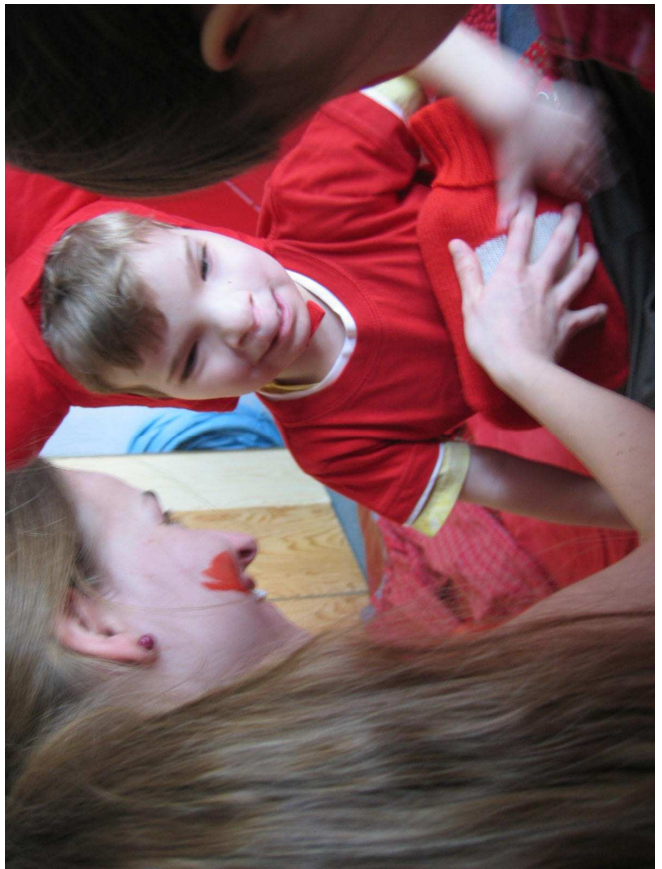
SLAVÍK, J. Artefiletika – Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním, <<http://www.sssbrno.cz/artefiletika/modules/articles/article.php?id=9>>

<<http://www.art-therapy.us>>

<<http://www.artefiletika.cz>>

<<http://www.muzikoterapie.cz>>

<<http://www.psl.cz/gymnasion>>

1. Berušky: červená

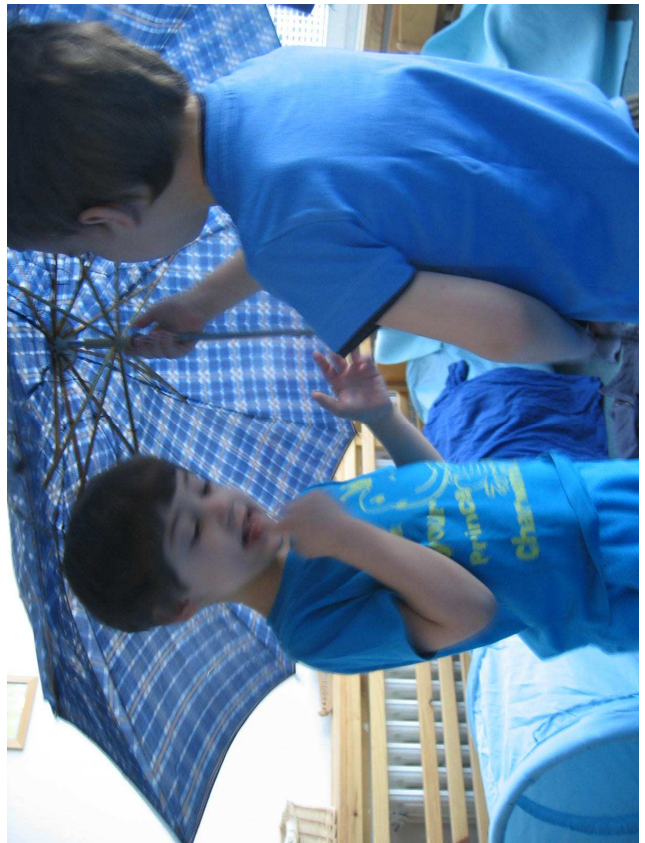
2. Berušky: červená

3. Berušky: červená

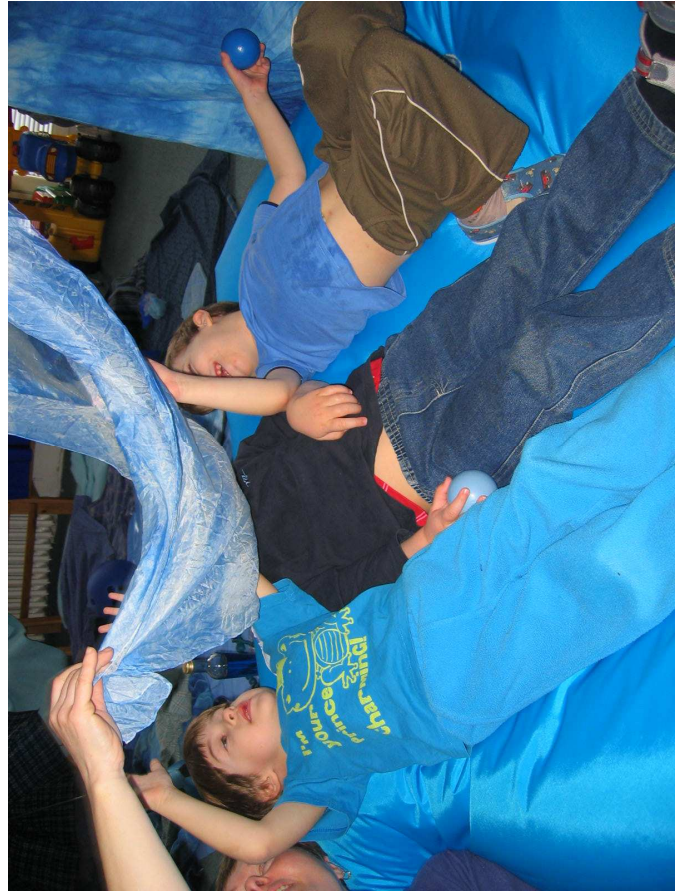
4. Berušky: červená

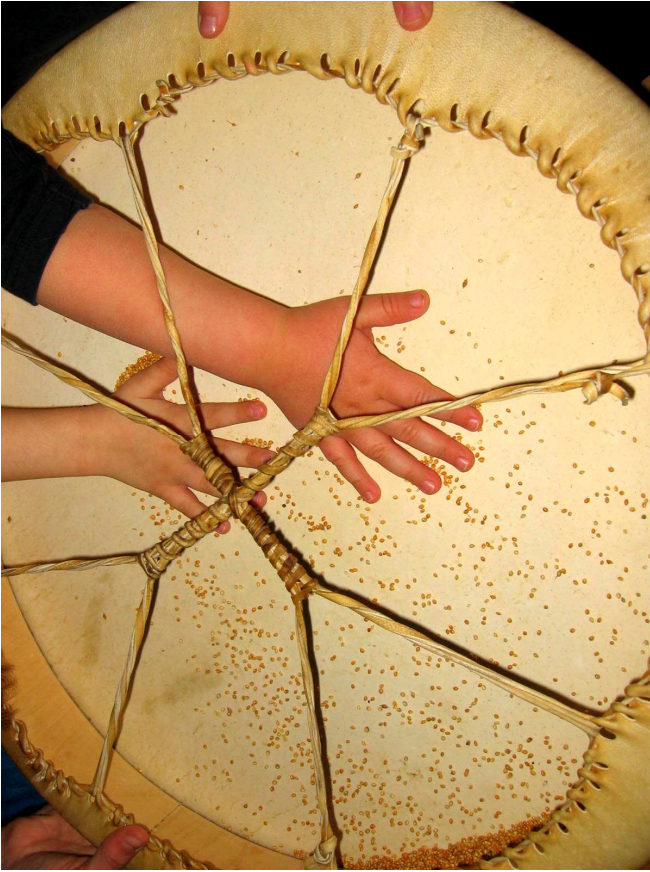
5. Berušky: modrá

6. Berušky: modrá

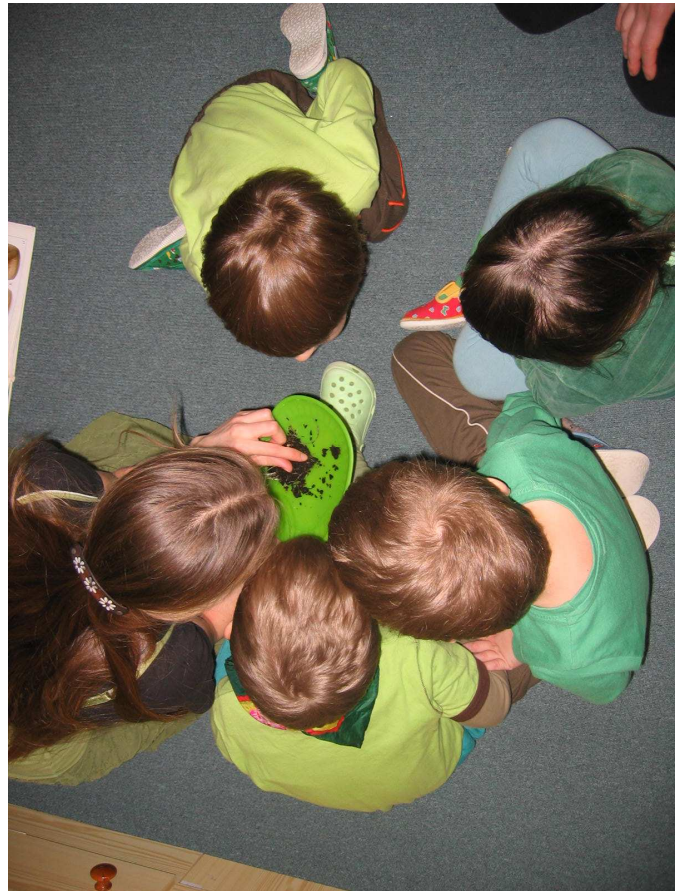
7. Berušky: modrá

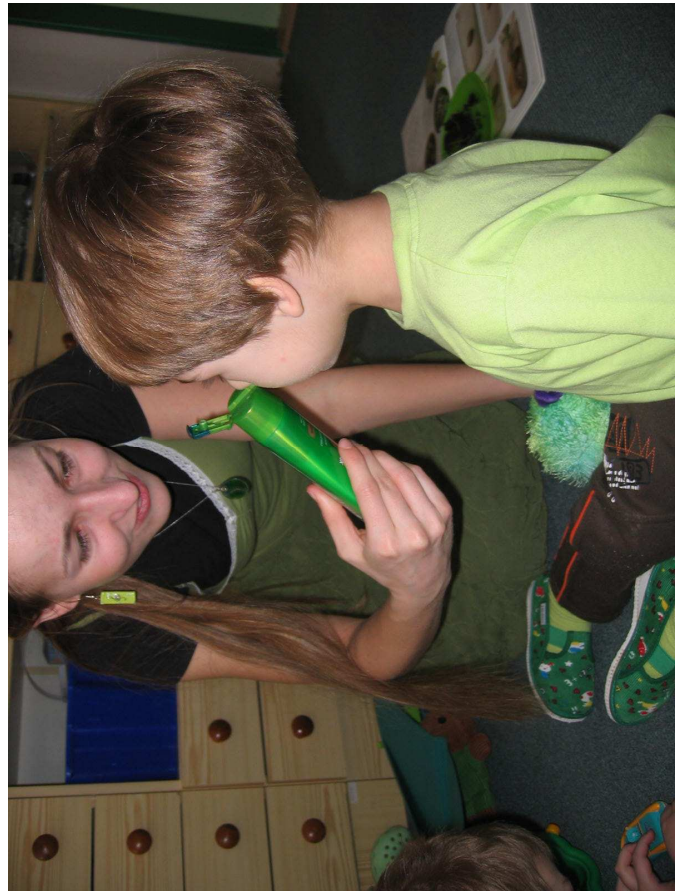
8. Berušky: modrá

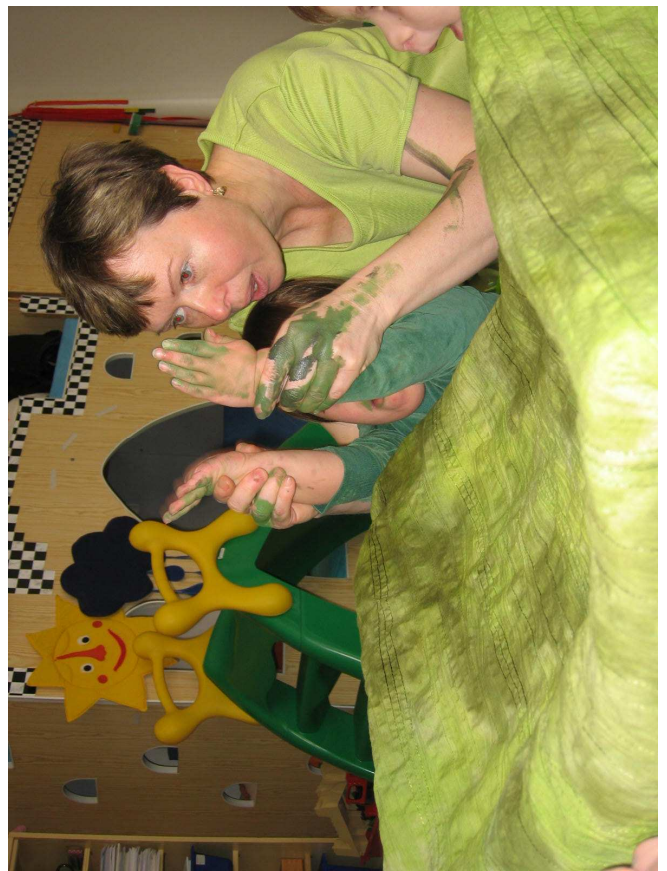
9. Berušky: modrá

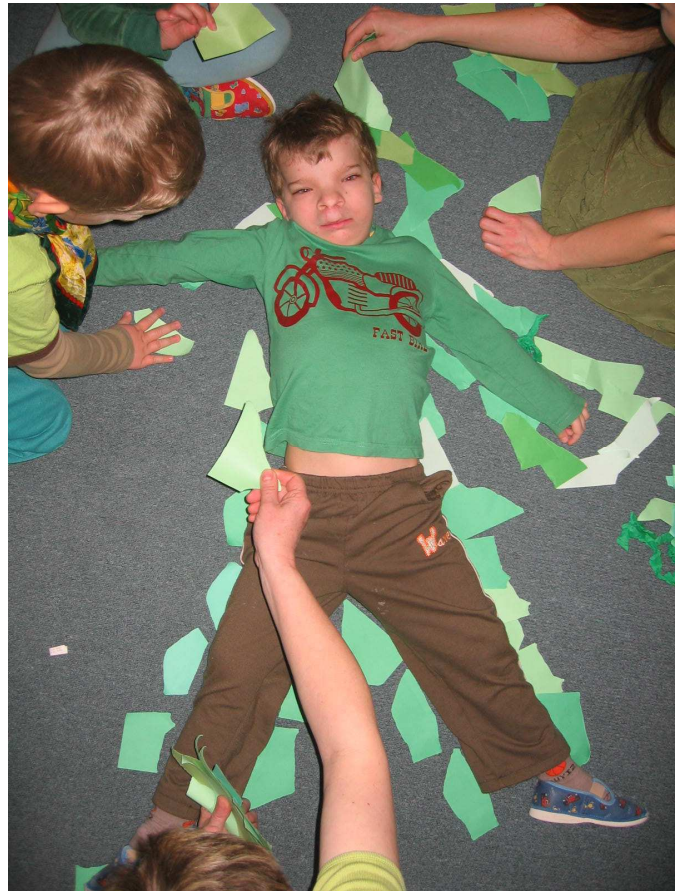
10. Berušky: zelená

11. Berušky: zelená

12. Berušky: zelená

13. Berušky: zelená

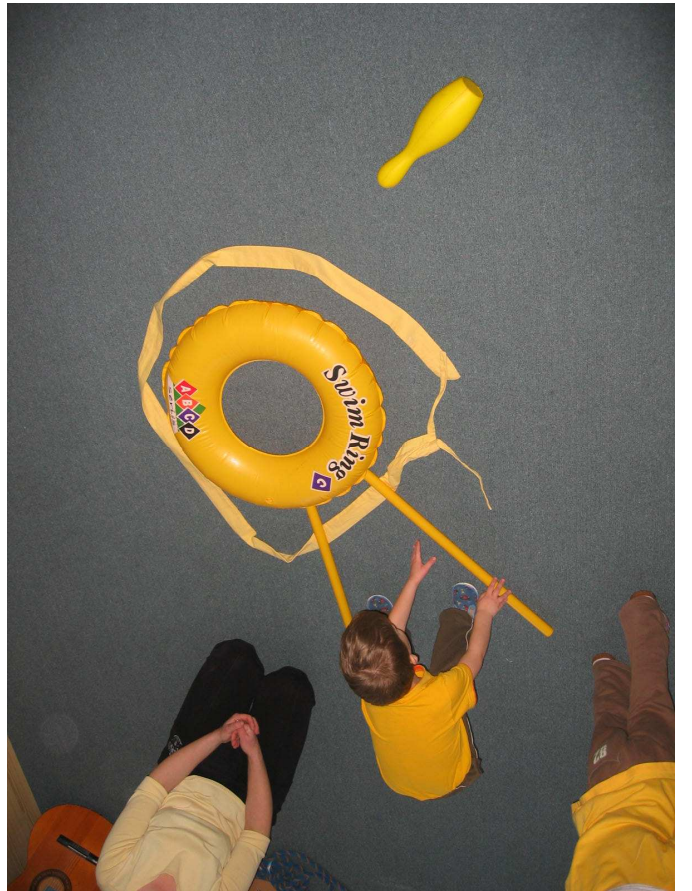
14. Berušky: zelená

15. Berušky: žlutá

16. Berušky: žlutá

17. Berušky: žlutá

18. Berušky: žlutá

19. Berušky: žlutá

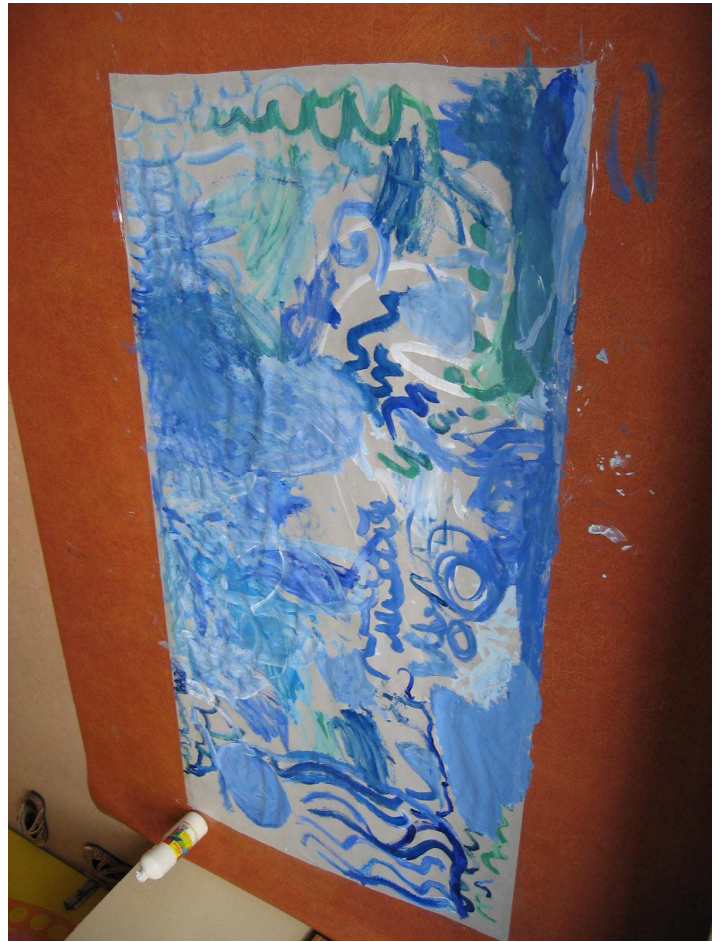
20. Pohádka: červená

22. Pohádka: červená

23. Pohádka: modrá

24. Pohádka: modrá

25. Pohádka: modrá

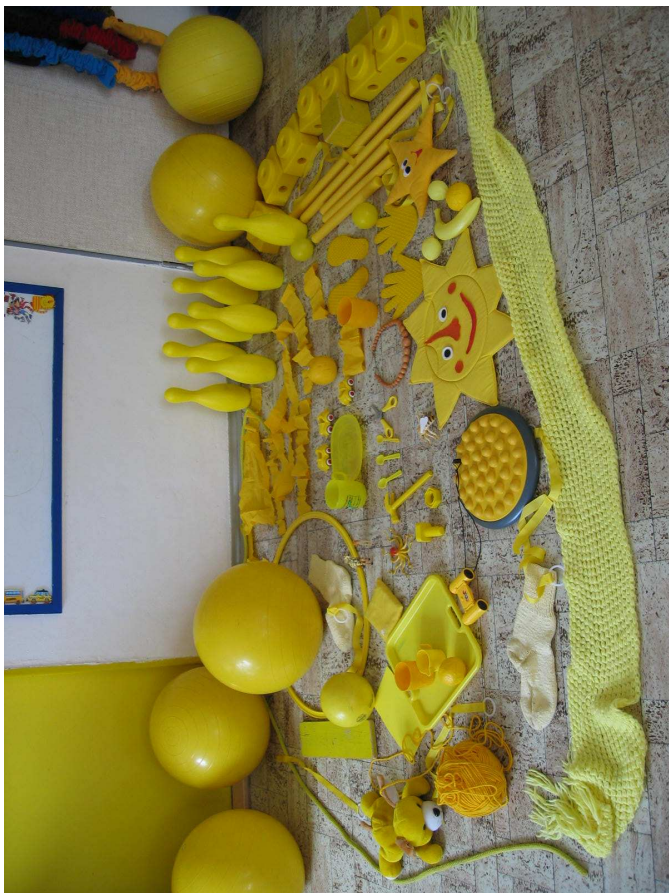
26. Pohádka: zelená

27. Pohádka: zelená

28. Pohádka: zelená

29. Pohádka: žlutá

30. Pohádka: žlutá

31. „Hnízda“ a výsledky tvoření